

Մ ի ռ Ն

Մ. ՅԱԿՈԲՅԱՆԻ ՎԱՆԻ ՏԱՅՈՑ ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ

«سیون» مجله ارمنیة شهریه ، دینیة ، ادبیة ، ثقافیة ، اللغة والبیان .
 "SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր Ծննդեան պատգամը	երես	1
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		
— Ամանոր եւ Ծնունդ		3
ԿՐԹՆԱԿԱՆ		
— Քրիստոնեութիւնը ի՞նչ կ'ընէ մարդուս	ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ	5
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
— Մեղքի շուտանցեալներն (Հին պատմութիւն)	ԵՂԻՎԱՐԴ	8
— Օրերուն դէմ սա թգոյն	Գ. ՃԱՐՏԱՐ	11
— Սերը կեանքին	» »	11
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— ԺԴ. դարու հայերէն ձեռագիր մը	ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ	12
ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ		
— «Հայոց եկեղեցիքն»	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	14
Գալուստ Կիւլպեցկեան Հիմնարկութեան Վսեմ. Նախագահը՝ Տէր. Ժօզէ Ազեքէս Բերտիկոս եւ Հայկական Բաժնի վարիչ Պր. Ռօպէր Կիւլպեցկեան իրենց Տիկիցներով մեր մէջ		20
Նօթք եւ ճիւղ	ԽՈՐԲ.	25
Շնորհաւորական գիր՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետէն		27
Շնորհաւորական հեռագիրներ		27
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցականք-Բեմականք		28
— Պատշոնականք		30
ՏԻՐՈՒՆԻ		
— Սիրա Մայրապետ Տուգաբեան		30
Հ. Բ. Ը. Միութեան Անդամական Ընդհ. Ժողովը		31

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան Բաժնեգինն է,
բոլոր երկիրներու համար, Անգլ. Շիլին 20
Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԼԷ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1963

◀ Յունուար ▶

Թիւ 1

ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԸ

ԲԵԹՂԵՀԷՄԻ ՍՈՒՐԲ ԱՅՐԷՆ

ԺՈՂՈՎՈՐԴ ՀԱՅՈՑ ՈՐ Ի ՅՈՐԴԱՆԱՆ ԵՒ Ի ՍՓԻՐՈՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

Բերդենի մի այս Ս. Այրէն, յանուն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Սրբոց Յակոբեանց ուխտանուէր Միաբանութեան, նորէն քեզի կը փոխանցեմ, ժողովուրդ Հայոց, Քրիստոսի Սուրբ Ծննդեան եւ սիրոյ ու խաղաղութեան քաղցր աւետիսը:

Վստահ եմք թէ մեր պատմութեան եւ խղմանքի ակօսներէն հոսոյ այս օրհնութեան ձայնին մէջ, ամէն Հայ պիտի զգայ մաս մը իր հոգիէն, նման այն ախտեալին որ կը սարսռայ երբ կը լսէ իր հեռաւոր Հայրենիքին մէկ երգը, ոլորակուած իր ժողովուրդի եւ պատմութեան սրէն:

Նորէն կը հնչեն զանգակները Բերդենի մի, սրբախորհուրդ այս գիշերուան մէջ, խոր ու քրքուուն, մեր անդոհին ու յոյսերուն խառնելով իրենց քաղցր ու աներկրային մեղեդին: Անոնց ձայնը արեւոտ համբայ մը ինչպէս, կ'երկարի ժամանակին եւ միտքերու փլուզումներու մէջէն, դէպի ամբողջ նոր ու զալիւ խոստումներու:

Զանգակներ Բերդենի մի, ձեր ձայնը, տեսիլը, երկնաքոյի երազը եւ երկնազամեայ խորհուրդը խմաստօրիւնն է մեր պապերուն, եւ համբան անկորուստ մեր հաւատքին եւ յոյսերուն: Կը հնչէ՞ նորէն, հառազայր առ հառազայր, այս խորհրդաւոր եւ սուրբ գիշերուան մէջէն, մեր անդոհին ու խռովին վրայ բանալով աստիք մխիթարութեան:

Ծնունդը սրտառույ է գեղեցիկ դրուագ մը չէ միայն, այլ սկիզբը նոր կարգի մը մարդկային կեանքին մէջ: Աստուածայայտութեան խորհուրդը քեւաւոր վերելիլ կը հանէ զմեզ երկրէն դէպի երկինք, հանգիստես ընելու մարմնով երեցող Աստուծոյ զօրութեանը, որ յաւիտենական է: Արդարութիւն, համարտօրիւն, ազատութիւն եւ սէր այլեւս լոկ բառեր չեն, այլ շարժում եւ զօրծօն զօրութիւններ: Մարդը կրնայ մնալ նոյն կառէ կանքիդը, հողազանգուած իրականութեամբ, քուտառութեամբ եւ վճռով աղի, բայց յոյսին բերկրաւճիւղը յաւէտ շողափայլ:

Ի՛նչ խոր եւ սուր յոյգերով պէ՛տ է բարախած ըլլայ հայ ներհնչուած վերքողին սիրք, երբ հովիւներուն երգակից հրեւեակներու փառաբանութեան խառնելով իր յափեսակուած սրժին աւաչը, Աստուածայայտնութեան հրաւալի դէպքի յիշատակին, կը գոչէր մտաւանդութեամբ. «Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ, հովիւն երգեն ընդ հրեւեակս, զան աւեխս աւելարհի»:

Բերդեհէմի մտուրին փոլ, ի լուր հրեւեակներու երգին, մենք, ինչպէս մեզ կանխող սերունդները, կը նայինք հեռուն, բացուող ժամանակի խոստումներուն որ ճակաւ կը միացնէ մարդոց սրտերն ու կեանքը եղբայրութեան ոսկի քելով, սեղծելով երազուած ընկերութիւնը մարդոց, որուն երազը միշտ ներկայ է ու պայծառ խրաֆանչխոր սերունդի հոգիին մէջ ու մտքին առջեւ: Եւ այդ երազը չէ մեռած ու չի մեռնիր: Ան երբեմն փայլատակում մըն է երկնէն մեզ, երբեմն լոյս մը՝ գիշերուան խորք, ժամ մը՝ յալիսենականութիւն յիշեցնող, խօսք մը՝ դժոխքները սարսուղացնող, ժպիտ մը՝ թշուառութիւնները ամոհող:

Ի՛նչ փոյթ զառանցանք մարդերու, շառաչիւնը կործանումներու, պաշտամունք ուժին եւ մամոհային. Իր տիեզերական սէրը, ցանուած այս աւելարհի վրայ եւ մարդոց հոգիներուն մէջ, կ'անի ու կը մեծնայ, ըլլալու հսկայ ծառը եղբայրութեան, իր հիւղերուն ներքեւ առնելու ամբողջ մարդկութիւնը, համաձայն իր պատգամին:

Մեզի հետ եղէք այս գիշեր, ո՛վ իմ ցեղիս հաւատարմութեամբ զատակներ, մեր նախնեաց բոլորապիսի հաւատքով ու սրտով, անգամ մը եւս խոնարհելու մանկացեալ Փրկչի մտուրին առջեւ եւ Անոր ձօնելու մեր զգացումներուն լոյսն ու խումկը: Վասնզի ինչ որ դեռ կը մնայ մեզի ազնիւ, սուրբ եւ յանձնական, անկողոպտելի ժողովուրդներն է մեր հաւատքին: Ինչ որ կեանքի մէջ մեզի կ'ընէ, վայրկեանի մը համար նոյնիսկ, գիտակից քրքիռ, կայլակն է անբաւարար խորհուրդէն ինկած մեր հոգիին:

Ժողովուրդ Հայոց, Ս. Ծննդեան Այրէն մեզի եկող սրբազան ձայներու ընդմէջէն, շարունակէ հաւատալ այս հրաւալի խորհուրդին որ Բերդեհէմինն է. փոքր մտալ բայց արեւոտ դարերուն, փոքր երէկուան եւ վաղուան:

Մեր Տիրոջ Ս. Ծննդեան այս բարեպատեհ առիթով, մեր խորին երախտագիտութիւնն ու անկեղծ հաւատարմութեան զգացումները մեր սիրելի Թագաւոր Հիւսէյն Առաջինին, ինչպէս նաեւ իրմով զլիսաւորուած Յորդանանի վարիչներուն: Տէրը քող միշտ անսասան պանէ Հաւիմական զահը, եւ անոր անզուգական զահակալին շնորհէ անփորձ, երջանիկ եւ արդիւնաւատ տարիներ, իրազործել կարենալու իր ժողովուրդին արդար ակնկալութիւնները. Ամէն:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ**ԱՄԱՆՈՐ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴ**

Օրերը սրտնք մեր երէկը կազմեցին, բաւարար յոյս չեն ներշնչեր որ մեր վաղը գերծ կրնայ մնալ ծանր մտահոգութիւններէ և տխուր անակնկալներէ։ Ազգերու և ժողովուրդներու շահերն ու հետապնդումները ա՛յնքան ուժգնօրէն իրարու կը բաղխին, որ բարօրութիւնն ու անդորրութիւնը շատ հեռու կը թուին ըլլալ։ «Յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» Աւետարանի պատգամը նորէն կը մնայ բարձրութեանց մէջ օրօրուող քողցր աւաշ, առանց կարենալ իշնելու երկրի վրայ և սրտերու խորը։

Հակառակ նոր Տարւոյ արեւածաղին և յոյսերու խորհրդանիշ խոստումներուն, մեր ճակատագիրը կ'ուզէ որ սփիւռքի մեր ժողովուրդը շարունակէ մնալ իր տագնապներու ծիրին մէջ։ Հատուածական անհանդուրժողութիւններ և պայքարներ, յարանուանական ճիգճ հաշիւներ, անհասկացողութիւններ նոյն զաղափարի, արեան և դաւանանքի մարդոց միջև, կը շարունակեն մթաղնել մեր կեանքը, որ այնքան պէտք ունի փոխադարձ հասկացողութեան և համերաշխ զգացումներու։

Իրարու դործ արգիլելու, զիրար չէզոքացնելու համար վատնուած մեր ուժերը եթէ կիրարկուէին դրական նպատակներու ի հաշիւ, մեր եկեղեցական ու ազգային կեանքը շատ բան պիտի շահէր։ Որքա՛ն փափաքելի պիտի ըլլար, մանաւանդ այս օրերուն, եթէ ունենայինք կարելի տրամադրութիւնը, մարդկօրէն և հայօրէն լուծելու մեր առջև դրուած մեր եկեղեցական ու ազգային կեանքէն ըխող հարցերը, որոնք հրամայականօրէն պէտք ունին լուրջ, սրացաւ և զիտակից գննութիւններու։ Պէտք է այլևս վերջ տալ մեր հաւաքական կուրովը քայքայող արարքներու և մեր խզմտանքը պղտորող առիթներու։

Յետոյ պէտք չէ մոռնալ որ որևէ համեմատութիւն անցեալին հետ, լաւ կամ գէշ, մեզի սխալ ճամբու միայն կրնայ առաջնորդել։ Մենք այսօր, երկրագունդի բոլոր ժողովուրդներու հետ միասին, կ'ապրինք հսկայական և արագ փոփոխութիւններու շրջանը, որուն նմանը չէ փորձարկուած մարդկային պատմութեան որևէ մէկ շրջանին։ Հակառակ մեր չափին ու զիրքին, մենք ևս պարտաւոր ենք ներդաշնակել մեր մտածումներն ու զործերը ժամանակին համեմատ ու պատրաստուիլ ապագային։ Անցեալը չի վերագոռնար, կայ միայն այսօրն ու վաղը։ Փորձաքարը որուն համաձայն պիտի ճշդենք մենք զմեզ, անցեալին հետ կապուած չէ, մեր պարտականութիւնները վաղուան կը նային և անոնք պէտք է զանն իրենց շուտափոյթ իրազօրծումը։ Գործը միշտ նախընտրելի է մտածումէն։ Շատ դիւրին է սրտազին զգացումներու և վսեմ մտածումներու մէջ օրօրուիլ, եթէ անոնք զործի պիտի չվերածուին անօգուտ են։ Անհատներու և հաւաքականութիւններու տպագոյն մտածումներով չի կառուցուիր այլ զործերով։

Միւս կողմէ սակայն մեր անցեալը, այդ մեռեալ քաղաքը, աղբիւրն է մեր մտայլացքներուն և զգացումներուն: Մենք շատ յաճախ անցեալին բերը չէ որ կը կրենք, ինչպէս սովորութիւն է ըսել, այլ անցեալն է որ ներկային բերը կը տանի: Երբ մեր բարոյական հակազդեցութիւնները կը բխին անցեալէն, նորը ոչինչ կը կառուցանէ մեր ներսը: Այս տեսակէտով անցեալը միշտ վտանգաւոր է, որովհետեւ մեր բարոյական գործունէութիւնը կը տկարացնէ: Մենք զոհերն ենք այդ անցեալին, մեր երէկուան, զայն լեցնող տխուր իրողութիւններուն:

Պիտի ուզէինք որ աշխարհի չորս ծագերուն նետուած մեր ժողովուրդի բեկորները, այս օրերուն մանաւանդ, կարենային լուալ իրենց միաբն ու հողին ժամանակի փոշիներէն և անցեալի ժանգէն, ունենային մեր մեծ պապերու նկարագրի ամենէն սրտապնդիչ դիմը, ուղիմտութիւնը, պարզել կտրենալու այնպիսի գործունէութիւն մը՝ որ նպատակ ունենար մեր համայնական շահը, վերջոյր խտրականութիւններէ, հատուածներէ և զանոնք սնուցանող տարանջատ զգացումներէ:

Չտարուինք պղտոր հաշիւներէն, Հայ Եկեղեցւոյ և անով Հայ Ողբի միասնութիւնը հերձող: Մեր նիւթական ու բարոյական գոյութիւնը ամէն օր հարկին տակն է լուրջ վտանգներու, և ատենը չէ բիւզանդական վէճերու և զիրար հերքող զգացումներու, յանուն մասնակի բաց ոչ ընդհանրական ձգտումներու, երբ ա՛յնքան պէտք ունինք ամփոփուելու, լրջանալու և իրարու զօրավիզ կանգնելու, ի զին ամէն բանի:

Եթէ Ամանորը նորոգուող ժամանակին ըմբռնումն է, Մնունդը նոյն այդ ժամանակին մէջ կը նորոգէ կեանքին ըմբռնումը, իրրի մարդկային ճակատագրին կրած մեծագոյն յեղաշրջումին յիշատակը: Մնունդը սրտաուռ զրուադ մը չէ միայն, այլ սկիզբը նոր կարգի մը մարդկային կեանքին մէջ: Մարդկային պատմութիւնը կը խառնուէր աստուածայինին և փոխադարձաբար, և մարդուն կեանքը շնորհիւ այդ յայտնութեան կը ստանար նոր նշանակութիւն, և կը լեցուէր բացը որ կար հողին և մարմին, աշխարհի և երկնքին միջև:

Քրիստոնէութենէն առաջ մարդը մաս կը կազմէր բնութեան, և հազորդ ու զերի էր ստորին ուժերու: Քրիստոս եկաւ ազատագրելու մարդը այդ ուժերու զերութենէն և զետեղեց զայն հոգեկան կարգին մէջ, խառնելով այսկերպ մարդուն պատմութիւնը երկնքի տարեգրութեան, միացնելով Աստուծոյ և մարդուն ճակատագիրները: Մննդեան զերագոյն նշանակութիւնը կը կայանայ Աստուծոյ հայրութեան և մարդուն որդիութեան մէջ. այս մեծ իրողութեամբ պայմանաւորուած է քրիստոնէական բարոյականը: Մնունդը մարդուն և Աստուծոյ երջանիկ հանդիպման, այսինքն կորսուած սրգիին և Հօր վերադառնալին տանն է:

Անիկա օր մը ծնաւ պատմութեան մէջ, բայց կրնայ ամէն օր ծնիլ մեր սրտերուն մէջ, վասնզի պատմական այն մեծ օրէն ի վեր, մարդկային հողին ընդունակ դարձաւ, ազդումով փրկութեան շնորհաց, ինչպէս կ'ըսէ առաքեալը, սանձահարելու իր մէջ մեղքին զօրութիւնը, և ուղղելու ինքզինքը դէպի ճշմարիտ աստուածգիտութիւն: Եւ այդ իսկ պատճառաւ Յիսուսի ծնունդը իսկապէս աստուածայայտնութիւն է, և «Խորհուրդ մեծ և սքանչելի»:

ԿՐԾՆԱԿԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԻՒՆԸ
ԻՆՉ Կ'ԸՆԵ ՄԱՐԴՈՒՍ

«Եթէ ինչ ի Քրիստոս, նոր առա-
բած իցէ, զի ճիճն անց, եւ արդ
նոր եղեւ ամենայն»

(Բ. ԿՈՐՆ., Ե. 17):

Աշխարհի վրայ շատ մը կրօնքներ կան, որոնցմէ ոմանք Քրիստոսէ առաջ հիմնուած են, իսկ ոմանք Քրիստոսէ ետք: Բայց այդ բոլոր կրօնքները ընդհանրապէս մարդկային պարտականութիւնները կը շեշտեն, չարին վնասակարութիւնը և բարիին առաւելու-
թիւնները կը ցուցնեն: Իսկ Քրիստոնէութիւնը այս բոլորը իր մէջը ունենալէ զատ, ունի նաեւ մարդկային սիրտը յուզող, խղճմասանքը արթնցնող և հոգին նորոգող գործութիւն մը: Ուրիշ խօսքով՝ մարդկային կեանքը յեղաշրջող ներքին ոյժ մը:

Քրիստոնէութիւնը կրօնք մըն է որ ուրիշ կրօնքներէն շատ աւելի բարձր խեղա-
նէր ու ներշնչումներ ունի իր մէջը: Որովհետեւ Քրիստոսի վրայ հիմնուած է, Քրիստոս այս կրօնքին առանցքն է: Այդ բոլոր բարձր խեղանքները, հոգեկան տեսիլներն ու վսեմ ներշնչումները Քրիստոսի աշխարհ բերած հոգեպարար վարդապետութենէն կը բխին:

Եթէ մենք ապրինք այս խեղանքներուն ու ներշնչումներուն անմիջական ազդեցու-
թեան ներքեւ և այդ ներշնչումներուն ակ-
նադրութիւնը եզոյ Յիսուս Քրիստոսի հետ, մեր կեանքին մէջ հիմնական փոփոխութիւն մը յառաջ կուգայ: Մարդ մը որ քրիստո-
նէութեան սկզբունքներով ու պատգամնե-
րով չի հետաքրքրուիր, կ'ապրի այս աշ-
խարհի վրայ խղճալի կեանք մը, հետեւելով իր քնադիտութեան և թշուառութեան այս աշխարհի հոսանքէն:

Այս տեսակ կեանքէն ի՞նչ կ'ակնկալուի: Միայն անձնասիրութիւն, աշխարհասիրու-
թիւն, հակառակութիւն, անառակութիւն, զրամագաղտութիւն, ընչաքաղցութիւն,

հեշտամոլութիւն, կիրք, նախանձ, բար-
կութիւն, ատելութիւն, վրէժխնդրութիւն
և այլն: Ասոնք առանց կրօնքի և առանց
Քրիստոսի ապրուած մարմնաւոր կեանքին
տիրական յատկանիշներն են:

Բայց երբ անհատ մը սկսի հետաքր-
քրուիլ քրիստոնէական կրօնքի բարձր
սկզբունքներով ու ազնուացուցիչ ներշնչ-
ումներով, և ապրի Յիսուս Քրիստոսի
մէջ, այդ վայրկեանէն սկսեալ իր կեան-
քին մէջ մեծ յեղաշրջում մը յառաջ կու-
գայ: Սիրտը կը փոխուի, խորհուրդները կը
նորոգուին, զգացումները կ'ազնուանան
կամքը կը զօրանայ, շարժառիթները կը
բարձրանան, և որով հոգեկան նոր տեսի-
լ-ծագործութիւն մը տեղի կ'ունենայ իր
կեանքին մէջ:

Այլ բառերով, նախապէս ապրած մար-
մնաւոր կեանքը հոգեւոր կեանքի կը փոխուի:
Հին կեանքին մէջ իր անձը միայն կը սի-
րէր, բայց հիմա կը սիրէ նաեւ իր զրացին,
իր անձին չափ: Նախապէս սուտ կը խօսէր
երբ պէտք կը զգար, այժմ սակայն ճշը-
մարտախօսութենէ միայն հաճոյք կը զգայ:
Հին ապրելակերպին մէջ փառամոլ, ցուցա-
մոլ, ինքնահաւան և հպարտ մէկն էր, իսկ
նորին մէջ խոնարհ, հեզ և համեստ կեն-
ցադի մը կը հետեւի:

Ո՞վ կ'ընէ այս փոփոխութիւնը: Աստու-
ծոյ Սուրբ Հոգին է որ կ'ընէ զայն: Պեն-
տեկոստէի օրը երբ առաքեալներու և քրիս-
տոնեայ հաւատացեալներուն վրայ Ս. Հո-
գին իջաւ, անոնց կեանքին մէջ տեղի ու-
նեցած էական ու հիմնական փոփոխութիւնը
նոյն այդ Սուրբ Հոգին էր որ կատարեց:
Եւ իբրեւ արդիւնք այս փոփոխութեան, իր
Տէրը երեք անգամ ուրացող վախկոտ Պետ-
րոսը հրեաներուն և հեթանոսներուն առջև
Քրիստոսը վկայող քաջ Պետրոսի փոխուե-
ցաւ, որուն մէկ քարոզողը երեք հազար
մարդիկ դարձի եկան Պենտեկոստէի օրը
Երուսաղէմի մէջ: Ի՞նչ հիմնաւրի և հիմնա-
կան փոփոխութիւն է այս՝ զոր Քրիստո-
նէութիւնը կ'ընէ մարդու մէջ:

Նոյնպէս, Տիրոջ այս Հոգին է որ Եկե-
ղեցին հալածող մոլեռանդ Սողոսը քրիս-
տոնէութեան մեծագոյն ջատագով Պողոս
առաքեալի փոխեց՝ որ Քրիստոնէութիւնը
հեթանոս երկիրներու մէջ տարածելով զայն

համամարդկային կրօնք դարձուց։ Իր երկտասարդութիւնը հեշտամոլութեամբ և առնառկութեամբ անցընող Հիպպոնացի Օգոստինոսը փոխեց Ս. Օգոստինոսի՝ որ իր գրչով ու խօսքով Քրիստոնէական եկեղեցիին համար մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցեց, իրրեւ ծանօթ աստուածաբան ու աշխատու հայրապետ։

Քրիստոնէութիւնը ինչպէս անհատներու կեանքը՝ նոյնպէս ալ աշխարհի քաղաքակրթութիւնը յեղաշրջած է հիմնովին և նոր դարադուլս մը բացած է մարդկային ցեղի պատմութեան մէջ։ Կործանած է հին կարգուսարքերը և անոնց տեղ հաստատած է նորերը, ներշնչելով մարդոց ազատութեան նոր տեսիլներ ու գաղափարներ։ Ակֆրէտ տը Միւսէյ իրաւունք ունի երբ կ'ըսէ. «Քրիստոնէութիւնը կործանեց շատ մը կայսրութիւններ, բայց ազատագրեց ժողովուրդները»։

Սրբազան Մատեանը կ'ըսէ. «Երբ մեկը Քրիստոսի մէջ է, նոր աւաւած մըն է»։ Այսինքն, նորոգուած կեանքի մը տիրացած է, Քրիստոսանման կեանք մը կ'ապրի այս աշխարհի վրայ, զինքը տեսնողը Քրիստոսը տեսած կ'ըլլայ։

Օր մը որք աղայ մը կողով մը հաւկիթ կը տանէր չուկայի մէջ ծախելու համար։ Ծամբան քալած աստի յանկարծ ինկաւ և բոլոր հաւկիթները կտորեցան ու ինքն ալ վնասուեցաւ ծանր կերպով։ Անցորդ մը խկոյն ձեռքէն բռնեց, վերցուց և կտրած հաւկիթներուն դրամը տալով զինքը ուրախացուց։ Խեղճ տղան զարմացաւ մարդուն իրեն ցոյց տուած այս համակրանքին համար և ըսաւ. Դուն ո՞վ ես, Յիսուսն ես։ Մարդը ըսաւ. Ես հասարակ մարդ մըն եմ։ Տղան ըսաւ. Դուն հասարակ մարդ մըն էս, այլ Յիսուսն ես. քանզի մայրս ինծի սորվեցուց պատիկուց թէ Յիսուս մարդոց մէջ կը պտըտէր ամէն օր բարիք ընելով, իր չուրջը բարիք սփռելով։ Ահաւասիկ դուն ճիշդ իմ օրս ըսածն ես։

Այդ մարդը Յիսուս չէր, բայց Յիսուսի ոգիով ապրող և Յիսուսի միջոցաւ նորոգուած կեանքի մը տիրացած մարդ մըն էր։ Այդ իսկ պատճառաւ Յիսուս Քրիստոսը կը ներկայացնէր այս աշխարհի վրայ։ Իւրաքանչիւր քրիստոնեայ որ նորոգուած

կեանքի մը տիրացած է, Անոր կենդանի վիճակն է և Անոր ներկայացուցիչը կը նկատուի մարդոց մէջ։

Այս է պատճառը որ Պողոս առաքեալ կ'ըսէ. «Երբ մեկը Քրիստոսի մէջ է, այսինքն հաւատքով Քրիստոսի հետ միացած է և Անոր հետ կ'ապրի, նոր աւաւած մըն է. ճիշդը անցան եւ անա ամեն բան նոր եղաւ»։

Մարդու մը սիրտը եթէ չփոխուի, մեղքի գերութիւնն է չի կրնար ազատուիլ։ Երկտասարդ մը օր մը գողութեան մէջ բռնուեցաւ։ Զեռքը կարեցին իր այս յանցանքին համար։ Ապա զինքը հիւանդանոց տարին որ վերքերը բուժուին։ Քանի մը օրեր ետք երբ աղէկցաւ ու հիւանդանոցէն պիտի ելլէր, իր պառկած անկողնին սաւանը զոյցեր ու հետը տարեր էր։

Եթէ մէկու մը սիրտը չփոխուի և Յիսուս Քրիստոսի միջոցաւ նոր տրաւած մը չըլլայ, չի կրնար մոլութիւններէ ազատագրուիլ և իր մեղքերէն փրկուիլ։ Մեղաւոր մը իր մեղքերէն ազատագրուելու համար Յիսուս Քրիստոսի պէտք ունի։

Դինեմոլ մը որքան ալ աշխատի իր այդ մոլութիւնէն ազատուիլ՝ չի կրնար մինչև որ սիրտը փոխուի։ Փառամոլութեան ախտէն վարակուած մէկը իր անձին տէրը չէ և չի կրնար բուժուիլ այդ ախտէն մինչև որ Յիսուսի առջև խոնարհելով սրտի հիմնական փոփոխութիւն մը չունենայ։ Նոյնպէս հաճոյապաշտ ու հեշտամոլ երկտասարդ մը որքան ալ փափաքի իր օձիքը ազատել այդ մեղքերէն՝ չի կրնար մինչև որ Անառակ Որդիին նման խորապէս զոյջալով Աստուծոյ ողորմութեան արժանանայ։ Մեղքը գերութիւն մըն է. միայն Յիսուս կրնայ ազատել մարդը այդ գերութեան չղթաներէն։

Ինչպէս քանդակագործ մը մարմարի կոշտ ու կոպիտ կտոր մը իր ձեռքը կ'առնէ և անոր վրայ գործելով զայն հրաքանչ ու գեղատեսիլ արձանի մը կը փոխակերպէ, նմանապէս Յիսուս, մարդկութեան փրկիչը, մեղքի մէջ տապալակող անօգուտ մարդը կ'առնէ, եթէ Իրեն յանձնուի, և զանիկա մարդկութեան բարիք սփռող օգտակար անհատի մը կը վերածէ։

Պատմութեան մէջ կը հանդիպինք մարդոց, որոնք Յիսուս Քրիստոսի ոգիին և Քրիստոնէութեան ներքին յեղաշրջող ոյժին

միջոցաւ օգտակար անհատներու վերածուելով մեծամեծ ծառայութիւններ ըրած են իրենց պատկանած ազգին ու մարդկութեան: Զոր օրինակ, Տարօն գուտառի համեստ գիւղերէն մէկուն մէջ ծնած Մեսրոպը հայ ժողովուրդին և Հայ եկեղեցիին համար թանկագին ծառայութիւններ ընող, հայերէն տառերը հնարող և հայ մշակոյթի հիմը դնող Սուրբն Մեսրոպի կը փոխէ: Նոյնպէս, Վանի մէկ գիւղին մէջ ծնած Գրիգոր անուն պարզ անհատը Աստուծոյ հետ շարունակ խօսող հոգեգմայլ Նաբէ Աղօթամատեանին հեղինակ Սուրբն Գրիգոր Նարեկացիի կը վերածէ:

Եթէ մէկը Աստուծոյ Ս. Հոգիին ազդեցութեան ներքեւ ունենայ կեանքի այս փոփոխութիւնը, անոր նկարագրին յատկանիշները կը դառնան «սէրը, խնդութիւնը, խաղաղութիւնը, երկայնմտութիւնը, քաղցրութիւնը, բարութիւնը, հաւատարմութիւնը, հեղութիւնը, ժուժկալութիւնը» ևն.: Քրիստոնէութեան մեծ առաքեալը Հոգիին պտուղները կ'անուանէ այս գեղեցիկ յատկութիւնները: Որովհետեւ Ս. Հոգին է որ յառաջ կը բերէ զանոնք քրիստոնեայ հաւատացեալներու կեանքին մէջ, իբրեւ քրիստոնէական կենցաղի յատուկ առաքինութիւններ:

Մարդ չի կրնար սրտի մնայուն խաղաղութիւն, մտքի կատարեալ անդորրութիւն և հոգեկան ներքին երջանկութիւն վայելել, այս աշխարհի թէ հանդերձեալի մէջ, առանց իւրացնելու այս առաքինութիւնները՝ որոնք Քրիստոսի ոգիէն կը բղխին: Քանզի Քրիստոս է այս բոլոր բարիքներուն աղբիւրը և առանց Անոր կարելի չէ տիրանալ անոնց:

Հեղինակ մը՝ Ճան Տայըր, կ'ըսէ. «Մարդ կարող է երկինք երբալ առանց առողջութեան, առանց հարսութեան, առանց ուսումի, առանց փառքի, առանց բարեկամներու, բայց չի կրնար մտնել հոն առանց Քրիստոսի»: Քրիստոս է երկնից ճանապարհը, առանց Անոր մարդ չի կրնար իր մեղքերէն ազատագրուիլ և երկնից դռներէն ներս մտնել:

Երբ մարդու մը կեանքին ալը փոխուի, այսինքն սիրտը նորոգուի, կը նորոգուին նաև անոր ապրելակերպը, շարժառիթները և աշխարհի հանդէպ իր տեսակէտը: Քրիստոնէութեան ներքին ոյժն է որ երևան կը բերէ մարդուն մէջ այս հիմնական փոփոխութիւնը:

Մեղքէն ազատագրուելու համար այս յեղաշրջող ոյժին մե'նք ալ պէտք ունինք իբրեւ անհատ և իբրեւ ազգ: Ուրախ ենք որ Յիսուս Քրիստոս, մեր փրկիչը, ունի այս ոյժը, որով մե'զ ալ կրնայ փոխել հիմնովին և նոր արարածներ ընել:

Եսայի մարգարէ կը պատգամէ. «Զերմեղներ երբ կրկնակի կարմիրի նման են, ձիւնի պէս պիտի ներմկնան, եւ երբ որդան կարմիրի նման են, արի պէս ներմակ պիտի ըլլան»: Իսկ Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. «Երբ մէկը Քրիստոսի մէջ է, նոր արարած մըն է. հիները անցան եւ տնաւ ամէն բան նոր եղաւ»: Յայտնութեան գրքին մէջ Յիսուս կ'ըսէ. «Ահա՛ ամէն բան նոր կ'ընեմ» (Յայտ. ԻԱ. 5): Հետեւինք Փրկչին այս փրկարար խոստումին:

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

Յւլիս, Գալիլէ.

ՄԵԼՔԻ ԵՈՒՇԱՆՆԵՐԷՆ

ՀԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Կուսանոցի ծաղիկն էր ան,
Հարսն երկրնին,
Հողէն ծրնած երազ մ'ինչպէս,
Վանքի շուքին:

Դէմքն իր շուքան,
Պարսէզներու արայական,
Այսերն մէկ մէկ աւազաններ
Ժրպիսներու,
Մեհափին սակ իր մազերուն:

Լոյսի անհուն աղբերակներ,
Աչերն անոր,
Անուշ նրման երկինքներու
Համբոյրին զով:

Ու կը դողար սիրսն իր բարի,
Տերեւն ինչպէս բոցին դիմաց,
Երբ կըրկնէին շրթունքներն իր,
Օրհնեալ անունը Յիսուսին:

Այսպէս կ'ըսէր,
Զբոյցն անսոս ու սրբազան
Ոսկի շուրթովն հէփաքներուն:

Ամպի թելով ու դալկանար,
Ամէն գիշեր իրեն կուգար,
Լոյսեր հագած, խաչը ուսին,
Երիտասարդ Գալիլիացին,
Ծաղիկն ինչպէս,
Աղբիւրներուն ովասիսի:

Ի՞նչ անուշ էր այն օրերուն,
Նայուածքն անհուն,
Երիտասարդ իր Ասուծոյն:

*

Անցան օրեր ու տարիներ,
Աղօթներու եւ խունկերու
Մըշուշին մէջ,
Կը դալկանար սիրսն աղջրկան

Տարակոյսի եւ անձկութեան
Պրկումներով:

Խոսն ու ծաղիկ, իր աչքերուն՝
Կը մաւելին ցաւէ մ'անյայտ,
Ու հովերուն սիրսն էր սառած
Հեծկըլտուփն մէջ ջուրերուն:

Ձեռք մ'անծանօթ,
Խորն իր սրբիթ կը բըզըկէր,
Տիւ ու գիւհեր,
Ոսկի շրթան երազներու:
Հրեւեակներ ներմակ մեռել,
Երկընփն մէջ ամայացած:

Որմերէն դուրս, միտն իր մոլար,
Փըրթած այսպէս ոսկի աստղէն
Տեւիլներու, կ'երթար հեռուն,
Նոր լոյսերու մէջ բանալու
Կըծիկն աղուոր ըղձամբներուն:

Մինակ կը զգար ինքզինքն հիմա,
Որոնելով բան մ'անծանօթ,
Շուրջն ու հեռուն,
Յետոյ յոգնած կը իրնանար,
Բարձին վրայ երազներուն:

Յանախ սաւայն կը լեցուէր ան,
Անօրութեամբ մը անսահման,
Շողին, երգին, ազատութեան,
Ժրպիտներուն, զրգուանքներուն
Կախարդական,
Զինք հեռուէն իրենց կանչող:

Իրեն կուգար թէ կը սպասէր,
Թէ ըսպասած էր դարերով,
Մէկու մը որ դեռ կ'ուշանար,
Համբաններէն ճակատագրին
Երկնայարգար:

Երկինքներու լուսամուտէն,
Ա՛լ չէր նայեր,
Երիտասարդ Գալիլիացին,
Առաստաղի գերաններ լոկ
Կը զողային,
Մինակութեան սարսուռներով:

*

Իրիկուն մը, վանքի մոսֆին,
Աչերն անոր հանդիպեցան,
Զոյգ մը կապոյտ կրակներու:
Աղջիկն ըզզաց քէ ոսֆերն իր
Կ'անհատութիւն իրենց կայմէն,
Թէ ինք փրցուած ոս մէր ծառի,
Հովի բերնին:

.

Գացին անոնք, լեռն ետին,
Խորն անհատին,
Մութ շուքերու խաղաղ սրտին:

Գացին անոնք աղբիւրներու
Եւ լինէրու բիւրեղին խոր,
Առկախելու դէմքերն իրենց,
Նոյն փայլակին մէջ իրարու:

Անցան օրեր ու ամիսներ,
Բըլուրներու ոսկի քափին,
Ծառերէն վար կը կաթէին,
Կարմիր շիքեր արցունքներու,
Ծագող, հասնող,
Արեւներուն մէջ տարուբեր:

Լուռ էր չորս դին,
Հունչը մահուան կը բըրբըռար,
Կը ծառալէր,
Վըրան ծաղկին ու արօտին,
Անհատներու խորունկ սրտին:

*

Թափած մազերն իր ուսերուն,
Ծառէն կախուած աղջիկն է հոն,
Անհատին խոր,
Նայուածքն անոր վար կը նայի,
Կաթիլին պէս որ չի կաթիր:

.

Մեղքը ծաղիկ մըն է կարմիր,
Սիրտերու մէջ իր քունաւոր
Թերթերն բացող.
Ուռկանն ոսկի,
Պարմաններուն եւ ծերերուն
Համբուն՝ բացուող:

ԵՂԻՎԱՐԴ

ՕՐԵՐՈՆ ԴԵՄ ՍԱ ՏԺԳՈՅՆ

Օրերուն դէմ սա սժգոյն՝ նոյն խենթն է ան երազի,
Ու սեւապաւս նոյն տղան՝ որ բընարին վրայ իր հին
Յոյսը պայծառ զալիւիին կը տալերգէ վերսին,
Մինչ ներաշնարհն իր կ'ըլլայ ուկիան սիրոյ ու յոյզի ...:

Օրերուն դէմ սա անփայլ, երազագեղ բարձունքին
Տեսիլը դեռ կը մոգէ լուսածարալ իմ հոգին,
Ու հակառակ բազմաթիւ զիս ետ մղող ոյժերուն
Դեռ կը ժպտիմ ես կեանքին ու իր անթիւ սէրերուն:

Օրերուն դէմ անարեւ՝ ասելաւառ, վասոզի
Եղբայրներուս դէմ չունիմ ես քամահրանք, քէն կամ ոխ,
Ներելն դժուար է քէն՝ չեմ մեղադրեր ո՛չ ոքի:

Համայնական սիրոյ կոյս ափունքներէն լուսողող
Ի՞նչպէս սակայն հեռանալ, թողուլ հոգին որ մտի,
Օրերուն դէմ բա սժգոյն՝ նոյն խենթն եմ ես երազի:

ՍԵՐԸ ԿԵԱՆՔԵՐՆ

Տէր, մի՛ թողուր որ պակսի ինձմէ ներս սէրը կեանքին,
Թող որ սիրեմ կեանքը ես, ու սիրեմ Քեզ ալ կրկին.
Թող որ սիրեմ ամէն ինչ զոր Դուն տուիր մարդերուն,
Իբրեւ շնորհք ու վայելք, իբրեւ անհառ օրհնութիւն ...:

Մարդերն չար, դիպուածն կոյր, հակասագրի ձեռքն անգութ,
Հարուածներով իրենց բիրտ ու խոցերով արիւնք,
Թող չմարեն իմ յոյսերս ու թող չընեն համբաս մութ,
Այլ լոյսերու մէջէն ես գամ Գերագոյն Լոյսիդ մօտ:

Ու թող յորդի ինձմէ ներս սէրը կեանքին, մարդերուն,
Քեզմէ տուած, Քեզմով գոյ բոլոր բարի բաներուն,
Ու է՛ն դժուարն մանաւանդ՝ սէրը հանդէպ թեմամոյն:

Զի կրակին մէջ սիրոյ կը հալին քէն ու նախանձ,
Կը նահանջէ կորակոր՝ ասելութեան կիրքն անսանձ,
Ու իր պայծառ լոյսին մէջ կը յայտնուի Դուն, Աստուած:

Գ. ՀԱՐՏԱՐ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳԻՐ ՄԸ ՆՈՒ ԵՈՐՔԻ PUBLIC LIBRARYԻՆ ՄԵՋ

Նիւ Եորքի Public Libraryին մէջ կը պահուի ժէ. դարու հայերէն ձեռագիր մը: Զեռագրիս 89րդ դասարկ թերթին վրայի արձանագրութիւններէն կը հասկցուի որ Յ. Քիւրտեան (1919 Նոյեմբեր 10ին) և Գրիգոր Զէքէմեան Մալաթիացի (8-2-1950ին) տեսած են զայն: Զեռագրիս միակ հայերէն ձեռագիրն է Մասենագարանին մէջ:

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ. —

Թուղթ՝ 141 անթուագիր: Մեծութիւն՝ $12.5 \times 10 \times 2.9$ սմ.: Նիւթ՝ թուղթ: Կազմ՝ տախտակեայ, կաշեպատ: Դասարկ բուլղի՝ 20-23րդ թուղթերը, 89-90 թերթը: Պահպանակ՝ մազաղաթեայ, սկիզբը և վերջը երկուական թերթ: Հանգամանք՝ լաւ: Գրութիւն՝ նոսրագիր, շատ քիչ անգամ (վերնագիրներու և ընդգծումներու համար) մաքուր բոլորգիր: Զարգացիր՝ ամէն գլուխի սկզբնատառը գունազեղ զարդագիր է (կարմիր և կապոյտ), ինչպէս նաև ամէն համարի սկզբնատառը կարմիրով գրուած: Լուսանցազարդ՝ գլուխներու ճակատին և լուսանցքներուն մէջ գծուած են գունազեղ զարդեր, թէև ոչ բարձր արուեստով, թիւով 22: Խորանք՝ գունազարդ, համեատ արուեստի զարմ: Գրիչ՝ Յովհաննէս Արեղայ: Մովկով՝ նոյն: Ասացով՝ անծանօթ: Թուական՝ ՌՁԸ = 1088 + 551 = 1639 Յ. Ք., Նոյեմբերի 14: Գրիչ՝ «Մեկնութիւն Աւեստանի»՝ Սահմանաս երէց Զեռայեցի, որդի Սահմանասի: Ասացով՝ պարոն Մելիքադոյի որդի Խաչայ Սաքար: Թուական՝ հաւանօրէն 1072 + 551 = 1623 Յ. Ք.: Տեղի՝ հաւանաբար «ի յանդաշէն և աստուածախնամ և ի տիրապահ քաղաքն յՈՒՐԶԱ»: Յիւստակարանք՝ վեց հատ. երեքը՝ փիլիսոփայական երկերու առնչութեամբ և երեքը՝ Մեկնութեան: Արձանագրութիւնք՝ երկու անհատներու կողմէ: Տեղեկութիւն՝ ձեռագիրս,

ըստ սկիզբի ներքնակագրի անդերէն անթուակիր արձանագրութեան, Barua Matthew Ayvadի (50 W., 19th Str., N. Y.) կողմէ ընծայուած է Մասենագարանին: Մասենագարանի դասաւորման մէջ կը կրէ «Armenian No. 1» թիւը: Զեռագիրս կը պարունակէ՝

ա) Իմաստաւորութիւն: Դասարկ Փիլիսոփայի, նաև կարգ մը այլ իմաստասիրական երկեր:

բ) Կարճ Մեկնութիւն: Եւ Նոր Կրօնքի, և շարք մը աղօթքներ այլապէս առիթներու համար:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. —

Զեռագիրս բաղկացած է վեց գլխաւոր մասերէ, ըստ հետեւեալին. —

ա) Սահմանք Իմաստասիրականք Դասի Փիլիսոփայի. — 17 թերթերու վրայ այրերական կարգով, մինչև գիրն «Ք», և կարճ համարներով ներկայացուած են իմաստասիրական միաքեր՝ Աստուծոյ, սակեմագործութեան, աստղագիտութեան, մարդկային զգացումներու, ունակութեանց, շարի և բարիի, այր և կնոջ յարաբերութեան և կեանքի այլեայլ երեւոյթներու մասին: Կը սկսի այսպէս. — «Աստուած ծայրագոյն և երանեալ բարի: Աստուած բոլորակերտող և նախախնամիչ յոյժից էացելոցս: Եւ նոյն ինքն, եռականութիւն եղականութեամբ երկրպագեալ և միականութիւն երրորդութեամբ բարեպաշտեալ ի բոլոր եղականաց, յիմանալեաց և ի զգալեաց: Գոյալթիւն զայ Աստուած է և մշանջնաւոր»: Առաջին մասի վերջաւորութեան կայ հետեւեալ յիշատակարանը. —

«Զսակաւ աշխատողս ի սմա, զնուստ, անուամբ և եթ՝ Յովնանեա աբելայս աղաչեմ յիշել ի տէր: Գրեցաւ ի թուին ՌՁԸ. ի նոյեմբերի ժո»:

Անմիջապէս ետք, նոյն էջին վարի մէկ երրորդին վրայ փակցուած է թղթիկ մը և վրան հետագային գրուած. —

«Այլ եթէ է գիտաւորութիւն առաջնոյ վերլուծականաց պարզ հաւաքման. զի արդ վաղվաղակի յիս գրանաւ արտաւարման է զի՞նչ յղգս որոյ խոհմանս և եթ սակս ապացուցի, և մակացութեան

ապացուցականի: Եւ ահա՝ վաղվաղակի զի նախ երգանէս ապացուցի յիշումն»:

բ) Արիստոտելի Յազազս Առաքինութեան, առ Աղեքսանդր Քազար: —

«Նկատուին Արիստոտելի ուսուցանէ մեզ ի բնութագրութեանց այնպիսի որ հասարակաց բնակիւնիսց զայսնայ և անշնչից զգայականաց և անզգայից»:

Առաջին վերնագրին ներքե կան հետեւեալ ենթաբաժանումները: —

— Գաղեւի են գեղեցիկքն, և պարտուելի՛ գարշելիքն: Քանզի բարեացն յառաջեալ լինին առաքինութեանքն, և գարշելեացն՝ չարութեանքն:

— Զբնչ է չարութեան ցամաքատեսիկն. Զբնչ է չարութեան ցանկականին. Զբնչ է չարութեան բոլոր անձինն:

— Խոհեմութեան, հեղաթեան, ողջութեան, ժուժկալութեան, արգարութեան, ազատականութեան, մեծահոգալութեան:

— Անզգամութեան, անգիտութեան, զեղխութեան, չառչլութեան, անիրաւութեան, անազատականութեան, վաքրահագաղութեան:

— Իսկ բարեացալութեան տեսակք երիս են: Մտքաբարձութեան, դառնութեան, և պղերգութեան:

— Իսկ անիրաւութեան տեսակք երիս են: Ամպարշտութեան, ազանութեան, ժլտութեան, և անհաղարգութեան:

Երկրորդ վերնագրին ներքե կը կարդանք: —

«Եւ եթէ այսպիսի եթն են թառվ — ճիւր, տեսիկ, շարժումն, ունայն, տեքու, տեղի, ժամանակ:» ... «Ամենայն մարմին չարժան, յայլմէ բնութարեցաւ չարժիւ: Քանզի ոչ է մարմին ինքնաշարժ, այլ հոգին ինքնաշարժ է:» ... «Արդ՝ ահա ցուցաւ ըստ կարգիդ տասնելոց, եթէ է ան որ չարժէ գերկնային մարմին:» ... «Եւ որք միանգամ գրնութեանս իրացն կամին գիտել, գերիսս զայսոսիկ գիտելի. նախ՝ զսկիզբն իրացն և զպատճառն. երկրորդ, թէ նա է սկիզբն և պատճառ այլոցն. երրորդ՝ թէ անհնարին է այլազգ լինել: Երեքումը ստօք է մարթիւ առնել մակացութեան»:

գ) Գրիգորի Մագիստրոսի առ հեղգս յուսումն իմաստից գամագտական զեղանամ շոհացեալ քրդ յայսմ պատահեալ տառի. — Յասուկ անունին տառերով տասնըհինգ համարնաց ճառ մըն է երկու թերթերու վրայ գրուած:

— Նորին Գրիգորի առ հեղգ աշտկերտան յուսումն և հպարտս գալ:

Դանդիւն բախիւն հասեալ. գեղանամ քեզ ճոխացեալ: «ԳՐԻԳՈՐԻ ՀԵՂԳՍ» գիրերով սկսող տասնեակու համարնաց ջատագովական մըն է այս: Հասուածի վերջաւորութեան կայ հետեւեալ գրութիւնը որ յիշատակարանի տպուարութեանը կը թողու: —

«Հիմ ինձ յայսոսիկ ոչ գծաւորեալ, որ այսպիսում ոչ հասեալք արհեստից և մակացութեանց գիւտի: Մինչ զի զկարծր և զվճիտ կոճեալ բանս զանգիծ և անգծական զհոծ, խոչոր կերտացուցնեմ սակս լսողաց, զիմ լարծուս և իմալակեալ ողորկատեսիլ ապակատարազ, որ զօրէն լակնաց վիմացն սահալ լարծին փայտաւան. և լինիցին իրրե զխաղքն անդամարեկ: Վասն որոյ գիւրաշոս զստանաւորս սկսայ կատարել սուղ սող (գիր մը ջնջուած՝ «ծ») բխլով պարտաւանին ի հոմերոսէն: Անվարժասէր և հեղգից մեղքեալ մանկանց, սրպէս զգովստանական վեհիդ իմոյ սեպհական, վսեմիդ ՎԱՀՐԱՄԱՅ»:

դ) Նախերգանք Քարոզի. —

Առաջին էջը խորանագարդ է և լուսանցազարդ: Մէջ ընդ մէջ կայ ազօթքներու շարք մը: «Նախերգանք»ին հարագատ էջութեան է ժէ. որուն վերջաւորութեան՝ յիշատակարանէն առաջ կը կարդանք. «այլմ հասանեալ մեզ յաւարտ և ի կատարումն թարգմանութեան առաջի արկեալ բանիս ըստ կարի ...»:

Յիշատակարան. — «Զարուպ Բղասրս յիշեա ո՞վ սրբոսնեալ և քստաիպ սր վարդալ յրժմ զբնն կնց քղես»:

Զարուպ մասի վերջաւորութեան էջ մը կը պակսի: Հստ՝ մտախոյ Յ. Քիւրահան արձանագարծ է հետեւեալը. — «Յ. Քիւրահան նախցայ և ընդարինակեցի 1919, Նիւ Եսրք 10 նոյեմբեր»:

Գրիգոր Զէքէմեան գրած է. — «Ով հայ մի մտնար ձեզ, Գրիգոր Զէքէմեան, Մալաթիայի 8-2-1950»:

ե) Խորանագարդ և լուսանցադարդ էջով մը կը սկսի հետեւեալ կարեւոր յիշատակարանը. — «Ահա թիւն ժողովրդեան, և շրջակայ՝ յերկրի, ի գթութեանցն Աստուծոյ և յամենաբարոյ նորա նաև այս անուն քանի սպասաւորէ հասցէ գիր օրհնութեան ի յանկառնէն և ամախնամ և ի տիրապահ մայրաքաղաքն ՅՈՒՐԶԱ ի վրմեր սրտէ սիրեցեալ և հոգեւոր՝ սրբեացն, և անմիջնորդ բարեկամացն, և երանեալ անձանցն, սրբանուէր քհնյիցն և մաքրամիտ ժողովրդեանն. մեծի և փաքու առ հասարակ հաւատացելոց ի քս. ամ. վերածննդն աւագանուան յսրբեգրութիւն հօրն երկնաւորի, ամէն»:

զ) Համառօտ Մեկնութիւն Աւետարանի. —

Յիւստակարան. — «Յիշատակարան աւետարանի. տրարեալ յազնամեղ սահփանս երիցէ Զուգայեցոյ, սրգի Սահփանսի: Ազգիս հայոց թվականին, կրկին քառակէս լեւիշարիւրին, և թանասուն երկու ամին, գրեցաւ զանձս ամ. ային»:

Հոտ հաւանօրէն այս թուականը պէտք է վերլուծել հետեւեալ ձևով. — «կրկին քառակէ» 400 + 400, որուն վրայ պէտք է աւելնայ 200 և 72. այսպէս կ'աւնենանք Հայոց թուական 1072 և Քրիստոսի թուական 1072 + 551 = 1623 Յ. Ք., որ շատ հաւու չէ ձեռագրիս գրութեան թուականէն (1639):

Յիւստակարան. — «Յիշատակարան ամ. աշունչ գրոց տրարեալ նոյն Սահփանս երէց սրգի Սահփանսի, ի խնդրոյ պարոն Մէլիք աղային սրգոյ Խաւջոյ Սաքարին: ... Նորին Սահփանս երիցու յիշատակարան շարանոցի: Որք զձորանս Հագւայն արբին զշարականն սգեալ գրեցին. նախ մեծ Մեսրոպըն սքանչելին»:

Վերջին Յիւստակարան, յարմէ հաւէ ոչ մէկ գրութիւն գոյութիւն ունի. —

«Արգ.՝ ևս նուստտ անձն եղկելի, ձիք Սահփանս մեղաց գերի, սրգի գոլով Սահփանսի, և գաւառու Զուգայեցի»:

ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ
Նիւ եմբ, 1962

ՄԱՏԵՆԱԹՍԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՅԻՆ

Բէյրութի մէջ, 1961ին, Գեր. Լ. Ս. Կոզմանի հեղինակութեամբ լոյս տեսած է «Հայոց Եկեղեցին մինչև Փլսրենտեան ժողովը» պատմական ուսումնասիրութիւնը, բաղկացած ԺԶ + 776 էջերէ: Գրքին բովանդակութիւնը կը կազմեն զլիսաւորարար Ա-ԺԵ դարերու պատմութիւնը, էջ 3-499. Յաւելուածներ, 501-579. Մատենագիտութիւն, 583-596. Յանկ երանուհեան, 597-629. Յանկ Անձնանուհեան, 629-669. Մանօթութիւններ և վկայութիւններ, էջ 671-756:

Սոյն գրքին արմէքին մասին զաղափար մը տալու համար հարկ զտեցինք նշել քանի մը ուշադրաւ կէտեր, որոնք են.

1. — Բուզանդի վկայութիւնը. — Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ առաքելական հիմնարկութեան մասին պատմական մեծարժէք վկայութիւններ կան Փաւստոս Բուզանդի մօտ: Գեր. Կոզման քանի մը ձրի խօսքերէ տարտած կը յայտարարէ թէ ասոնք «ձախող յաւելուածներ են ոճով ու լեզուով» (էջ 31): Նոյն ձևով վարուած է նաև Խորենացիի վկայութեան հետ Բարթաղիմէոս առաքեալի վերաբերմամբ յայտարարելով զայն «յետամուտ» (էջ 25): Գեր. Կոզման նախ պէտք էր փաստերով հաստատէր թէ վերոյիշեալ վկայութիւնները հարադատ չեն, և ապա պէտք էր դարձեալ հաստատէր թէ ասոնք «օտար» ասորաւոր ձեռքէ մը ներմուծուած են (էջ 31) և «յետամուտ» են: Որքան ասին որ Գեր. Կոզման կը խօսի առանց փաստերու՝ իր խօսածները կը ցնդին օդին մէջ և Թագէոս և Բարթաղիմէոս առաքեալները անխափա կը մնան իրենց տեղը իրեն Հայոց աշխարհի առաջին լուսաւորիչներ:

2. — Թուրք Պրովիլի. — Գեր. Կոզման կը գրէ. Հինէն փորձուած է «խնայողութեան» ի նպատակ շրջել անցուցարձերը — զեղծագրութեամբ: Ազոնց, ան-

կաշառ հայադաւան մը, կը գրէր. «Պրակտիկ թուղթը ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս էին այլալուծ պատմական վաւերագրերները դաւանարանական տաքացած մթնոլորտում»: Ադանց կը մատնանշէ, որ յայն բնագիւղը ունի Ա - Ժե գլուխներ, իսկ Գիրք Թղթոցը՝ Թ - Ժե: ... «Յաւնարէնի առաջին ութ գլուխների փոխարէն՝ գրել է հայ ինքնասիրութիւնը շոյող յառաջաբան: Թուում է, որ և այս կէտում օտար ձեռք է սահել Պրակտիկ թղթի վրայից» (էջ 137):

Ադանց եթէ քիչ մը նսւաղ «տաքացած մթնոլորտում» շարժէր իր գրիչը պիտի չմեղադրէր անմեղները: Պատահածը դիտումնաւոր «գեղձագրութիւն» չէ այլ դժբախտ տրկած: Թղթոց Գրքին ձեռագրէն ժամանակին ինկած են թերթեր և եղնիկի առ Մաշտոց ուղղած թուղթին առաջին մասը կցուել է անոր յաջորդող Պրակտիկ թուղթին վերջին մասին, որուն չեն անդրադարձած գրիչ և հրատարակիչ: Այս իրողութիւնը ծանօթ էր Հ. Ակինեանին և անոր միջոցաւ նաեւ Գեր. Կոզեանին (էջ 140, ծնթ.), որ սակայն հայադաւաններու «գեղձագրութիւն»ը հարուածելու սիրոյն ուղած է օգտագործել Ադանցի սխալը: Այդ անիրաւ հարուածը սակայն իրաւամբ կ'անդրադառնայ իսկական գեղձագիր հակահայադաւանին թիկունքին:

3. — Շիրակաւանի Ժողովը. — Կը գրէ Գեր. Կոզեան. Աններեւի թերի մը կայ այս հասուածին մէջ: Օրմանեան անյիշատակ թողուցած է Ժողով մը, որ հերքումն իսկ է իր Թէզին մասամբ: Շիրակաւանի Ժողովն է այն (էջ 276): Ապա աւելի վարը կը կարգանք. Օրմանեանի անհաճոյ էր Շիրակաւանը: Լռութեան մատնեց զայն, ինչպէս լռութեամբ կ'անցնին անոր վրայէն բոլոր հայադաւանները ... (էջ 281):

Օրմանեան լռած չէ Շիրակաւանի Ժողովին մասին, այլ գրած է, այսպէս. «Ժողովին որոշման փոստը կու տայ մեզի Աշտի անունով փոստի ուղղուած պատասխանը զոր գրիչի առած է Սահակ Հայոց վարդապետ և որ գնահատուած է իբրեւ լի իմաստութեամբ և դիտութեամբ և գեղեցիկ իմաստասիրական գրուած: Մենք ալ կարող ենք մեզէն հաստատել այդ գնա-

հատումը մեր աչքին առջև ունենալով անոր պատճէնը» (Աղգալ. յօդ. 670):

Կը տեսնուի թէ Գեր. Կոզեան ընդդէմ Օրմանեանի գրելու առին աչքերը երբեմն «մասամբ» գացած է, երբեմն ալ ամբողջովին, որպէսզի կարենայ իր կանխորոշեալ թէզը հաստատել ի պէտս կուրացի:

4. — Նարեկացիի դաւանութիւնը — և յորդոյ. — Կը գրէ Գեր. Կոզեան. Նարեկացիի դաւանութեան մէջ կը գտնենք այն կաթողիկէ կէտերը, զորս Օրմանեան կը վտարէ իրեն յատուկ հայադաւանութենէն: Նարեկի Սուրբը կ'օրհնէ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ հետ՝ «Զոգի էութեան նոցին» (Հօր և Որդւոյ): «Օրհնարանեմք ընդ Հօր և Որդւոյ և զանրաժանելի բլխումն նոցին փառակից Հոգւոյն աշուութեան»: Օրմանեանի համաձայն «Հայոց եկեղեցին չ'ընդունիր և յորդոյ յաւելուածը»: Կը տեսնենք որ Նարեկացին կ'ընդունի զայն Կաթողիկէ եկեղեցւոյ հետ (էջ 320):

Ոչ, Գեր. Կոզեան չարաչար կը սխալի: Նարեկացին չ'ընդունիր «և յորդոյ» յաւելուածը, ինչպէս ցոյց տուած ենք ժամանակին մեր յօդուածով Հասկի մէջ (1953, էջ 81): Մխիթարեանները բռնի մը անզախախտութեամբ փորձած էին բթացնել Նարեկացիի խօսքին իմաստը և կըլլեցնել բթամիտներուն: Այդ ձախուել տալու արարութեան քօղազերծումէն ետք Գեր. Կոզեան զիմեր է մաքսաննդութեան տարբեր միջոցի մը (*). կուլ տուել է անմարսելի բռնիք և միասնաբար ընդգծել է երկու բառեր, «բլխումն նոցին», խորհելով թէ այդ անմեղունակ ձպտումով կրնայ հասնիլ իր սեւեռալ նպատակին, որ է Գր. Նարեկացին դարձնել պապական: Գր. Նարեկացին կը պահէ քրիստոնէական եկեղեցւոյ հարադատ դաւանանքը,

(*) Նման մաքսաննդութիւն մը կը տեսնուի նաեւ էջ 329, ուր եղիշէէն մէջ բերած հասուածին մէջ ընդհանրապէս և եկեղեցի չ'ենցաւ ի վերայ Պետրոսի հաւատոցն: ասոր ալ կերպ ընդգծելով կ'ուզէ խարբալ իր ընթերցողները թէ եկեղեցին Պետրոսի վրայ չ'իյնաւ է: Ոչ, եղիշէն այդպէս չ'ըսէր. եղիշէ կ'ըսէ. եկեղեցին չ'իյնաւ է Պետրոսի հաւատքին վրայ: Հոյակապ վկայութիւն՝ ոչ թէ ընդդէմ Օրմանեանի, այլ ընդդէմ Գեր. Կոզեանի:

սրուն համաձայն կ'օրհնարանէ շնորհ Զօր և Որդւոյ և զանրաժանեւի ըզխումն՝ նոցին փառակից Հոգւոյն տէրութեան»։

Ժիշդ է Օրմանեան՝ երբ կը յայտարարէ թէ «Հայոց եկեղեցին չ'ընդունիր և յորդւոյ յաւելումը»։ Որովհետեւ Ս. Գրիգոր Նորիկացիին ձայնակից է Ս. Ներսէս Շնորհալի, և բացարձակ յստակութեամբ կը քարոզէ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ուղիղ դաւանանքը Ս. Հոգիի բխման մասին։ Տես մեր յօդուածը Հասկի մէջ (1952, էջ 132-3), ուր 15 վկայութիւններով հաստատուած է Շնորհալիի և Հայաստանեայց եկեղեցւոյ քրիստոնէական անյողադղ դաւանանքը։ Գեր. Կոզեան այդ յօդուածը կա՛մ կարդացած է կա՛մ կարդացած չէ. եթէ կարդացած չէ՝ կը մեղանչէ անգիտութեամբ. եթէ կարդացած է՝ կը մեղանչէ գիտակցաբար։ Գեր. Կոզեան կրնայ ճշմարտութիւնը ուրանալ երբ որ ուզէ, հերքել՝ երբեք։

5 — Ս. Ներսէս Շնորհալի եւ Ս. Պետրոս Առաքեալ. — Գեր. Կոզեան կրկնելով հանրաժանօթ խօսքերը եղեսիոյ Ողբին, «Եւ դու Հոսմ մայր քաղաքաց ...», կը յարէ. Վարկպարագի գրուած խօսքեր չեն, այլ պատճառաբանեալ ու հիմնաւորեալ դաւանանք հանդէպ Հոսմայ ու Պետրոսի։ Եւ կը ծանօթագրէ. Տես մանրամասն քննարկումը՝ Հ. Ն. Տէր-Ներսէսեան, Մեր նախնեաց հաւատքը. Ս. Ներսէս Շնորհալի և Պետրոս Առաքեալ, ԲԶՊ. 1953, 233-243, ուր կը հերքուին նաև Սիոնի և Հասկի յօդուածները (էջ 410)։

Այս, Հ. Ն. Տէր-Ներսէսեան անխոհմարար ձեռնարկած էր հերքելու Հասկի (1952, էջ 491-2) յօդուածը Բաղձալէպի մէջ (1953, էջ 233-243), և Սիոնի (1954, 20-23) յօդուածը, դարձեալ Բաղձալէպի մէջ (1954, էջ 22-28)։ Բայց խնդիրը հող չէր վերջացած։ Սիոնի յօդուածագիրը միտածի կը հերքէր Տէր-Ներսէսեանի ծուռ մեկնաբանութիւնները և կը յանգէր սաանհերքելի եզրակացութեան։ Ըստ Ներսէս Շնորհալիի Պետրոս առաքեալ եկեղեցւոյ «գերագոյն» վարդապետ չի ճանչցուիր. չէ «առաջնորդ, և պիտ և վարիչ բովանդակ եկեղեցւոյ»։ չէ «գերագոյն իրաւարար և միահեծան տէր եկեղեցւոյ»,

վասնզի միայն ինք չունի «արքայութեան բանալիները»։ ... Եկեղեցւոյ միահեծան Տէրը Քրիստոսն է ինչպէս երկինքի մէջ, այնպէս ալ երկրի վրայ, երէկ և այսօր, նայն և յաւիտեան (Սիոն, 1954, էջ 61)։

Գեր. Կոզեան Ս. Պետրոս Առաքեալը յաճախ կը սիրէ կոչել «առաքելապետ»։ Այս նարկուկ բառը և անգոյ պաշտօնը կը հերքուին նայնինքն ենթակային բառերով. ան ինքզինքը կը կոչէ «Պետրոս, առաքել Յիսուսի Քրիստոսի» (Ա. Թուղթ, Ա. 1)։ «Շմաւոն Պետրոս, ծառայ և առաքել Յիսուսի Քրիստոսի» (Բ. Թուղթ, Ա. 1)։ Առաքեալ բառը կը նշանակէ առաքեալ և ոչ թէ «առաքելապետ»։ Համեմատէ նաև «Պաւղոս, առաքեալ» (Գղտ. Ա. 1), «Պաւղոս, առաքեալ Յիսուսի Քրիստոսի կամօքն Աստուծոյ» (Եփս. Ա. 1, Կոռ. Ա. 1, Բ. Տիմ. Ա. 1), «Պաւղոս, առաքեալ Յիսուսի Քրիստոսի» (Ա. Տիմ. Ա. 1), «Պաւղոս, ծառայ Աստուծոյ և առաքեալ Յիսուսի Քրիստոսի» (Տիմ. Ա. 1)։ Նոր կտակարանը և Քրիստոսի եկեղեցին կը ճանչնան միայն առաքելներ, և ոչ «առաքելապետ»։

6. — Տիեզերական ժողովներ. — Գեր. Կոզեան, իր անվաւեր աղբիւրներէն քաղելով, Ն. Շնորհալիի բերանը կը դնէ սա անհաւատալի խօսքը. «Ընկուցիմք ըզտիեզերական զմեծ եւ զուրբ ժողովն որ ի Քաղկեդոն զուարեցայ» (էջ 414)։

Վաւերական աղբիւրներու համաձայն Հայաստանեայց եկեղեցին ընդունած է միայն երեք Տիեզերական ժողովներ. ծայթերը և աղթարմաները, որոնք ընդունած են Քաղկեդոնի ժողովը, չեն ներկայացներ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. եկեղեցին։

Վաւերական աղբիւրները կ'ըսեն.

Ա. — Թուղթ Յովնանեա Կարողիկոսի (Գաբելեան). — Զի յառաջագոյն երանելի հարքն մեր և զկնի նոցա մեք ընկալաք զհաւատ ճշմարտութեան, զայն զոր քարոզեցին մարգարէքն և առաքելաքն, և ուսուցին հարքն ճշմարտաբ, սուրբն Գրիգորիոս, սրբոյն Թադէոսի յաջորդն, և Յովն (= 318) եպիսկոպոսքն, որ ժողովեցան ի Նիկիոյ քաղաք, և ճԾ (= 150)քն, որ ժողովեցան ի Կոստանդնուպոլիս և Ս

(= 200) քն, որ ժողովեցան յեփեսոս, որ սրբոյ Հոգւոյն ազգամբ ուսուցին մեզ (Գիրք Թղթոց, էջ 78):

Բ. — Թուրք Վերանխի առ Կիւրիոն. — Արդ ոչ է պարտ աստուածսիրութեան ձեռում աւելի ինչ վարդապետութիւն զուրուք ընդունել, քան զերից սուրբ և անարատ ժողովոցն՝ որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն գումարեցան. ՅԺ և Ը իցն ի Նիկիա, և ՃԾ իցն ի Կոստանդնուպոլիս, և Մ սցն յեփեսոս. և աւելի քան զայս սահման հաւատոյ՝ մեր և ձեր հարցն և վարդապետաց ոչ կալեալ է և ոչ ընդունիմք (Գ. Թ. էջ 138):

Գ. — Խոսսովսնուրիւն Աբահամով Լալոյ Կարողիկոսի. — Խոստովանիմ որպէս ուսուցին զմեզ սուրբ Գիրք և ճշմարիտ վարդապետք և հարք, ՅԺԸ, որ ի Նիկիա, և ՃԾ, որ ի Կոստանդնուպոլիս, և Մ քն որ յեփեսոս (Յուցակ Զեռ. Երուսաղէմի, Բ. էջ 32): Հմմտ. նաև Գ. Թղթոց, էջ 191:

Դ. — Վասն Լաւաոյ, Կովիսա Կարողիկոս. — Ըստ որում ևս և հաւատացեալ ինձ հաւատ այսպէս խոստովանիմք աներկբայելի հաւատովք և զարդարիմք երկւք ժողովովք այսոքիւք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն, սահմանու զոր եղեալ է ՅԺ և Ը աստուածաշունչ սուրբ հարցն որ ի Նիկիա ... Ըստ նմին և Ճ և Ծ քն որ ի Կոստանդնուպոլիս ժողովեցան ... Նոյնպէս և երկերիւրքն որ յեփեսոս ժողովեցան ... (Գ. Թ. 214-5):

Ե. — Սեփանոս Սիւնեցի առ Գերմանոս. — Եւ յետ այսօրիկ յաստուածարեալ մեծի ժողովին Նիկիայ որ ի քակումն Աթիոսի ՅԺԸ իցն գտեալ խոստովանակիցն մեր սուրբն Առիստակէս, շառաւիղն ըստ ժարմնոյ և հոգւոյ սրբոյն Գրիգորի, առեալ յԱստուծոյ զլուրն կենաց ետ մեզ զնոյն սահմանաւոր գրով, զոր ունիմքս առանց յաւելման և պակասութեան: Նոյն պէս և զժողովն որ ի Կոստանդնուպոլիս որ ի կործանումն Մակեդոնի. և զԵփեսոսին, ի լուծումն Նեստորի, ընկալաք որպէս հիմն կենաց և առաջնորդ ճանապարհի առ Աստուած: Եւ այսպէս ներմատական առաստութեամբ ըստ տիեզերական երկնց ժողովոց ի մի բերան փառաւոր առնեմք

զԱստուած: Իսկ զժողովն Քաղկեդոնի, վասն զի ոչ ըստ սրբոց նախեղելոց վարդապետացն տեսանեմք ասացեալ, ոչ ընդունիմք (Գ. Թ. էջ 374):

Զ. — Դազիկ Թագաւոր Վասպուրականի առ Ռոմանոս Կայսր. — Որպէս և մեծն Առիստակէս, որդի մեծի սրբոյն Գրիգորի, ի սուրբ ժողովին ՅԺԸ սուրբ հայրապետացն, որ ի Նիկիա Բիւթանացւոց ժողովեալք առ ի կործանումն Աթիոսի մուրթութեանն: Նոյնպէս և մեծն Ներսէս յերկրորդ ժողովին ՃԾ սուրբ հարցն, որ ի Նոր Հոսմ, աճապարեալ փութացան վասն պեղծ կատարեալ Մակեդոնի յամառութեանն: Դարձեալ որք յեփեսոս Ասիա ժողովեցան Մ սուրբ հարքն վասն Նեստորի յիմարութեանն ... (Գ. Թ. էջ 295-6):

Է. — Բան Խոսսովսնուրեան Խաչկալ Լալոյ Կարողիկոսի. — Ընկալաք դարձեալ զնոյն հաւատ առաքելական ի սուրբ հարցն յերեք հարիւր և տասն և ութիցն, որ ի Նիկիա, ի ձեռն սրբոյն Առիստակէսի, նորին որդւոյ, զոր ունիմք առանց յաւելման և պակասութեան: Նոյնպէս և զՃ և Ծ սրբոց հարցն, որ ի Կոստանդնուպոլիս, ի ձեռն սրբոյն Ներսէսի. և զերկու հարիւրոցն, որ յեփեսոս, ի ձեռն աշակերտացն սրբոյն Սահակայ և Մեսրոպայ: Զայս երկց սրբոց ժողովոց խոստովանութիւն և զհաւատ ընդունիմք և քարոզեմք, հաւասար սրբոյն Գրիգորի և սրբոց առաքելոցն հրեղէն լեզուացն աստուածախօսութեան. և աւելի քան զայս որ առաքս, թէ և հրեշտակ յերկնից աւետարանեցէ, նզովեմք և ի բաց բառնեմք (Գ. Թ. էջ 304):

Ը. — Գեորգ Լալոյ Վերադիսող առ Յովն. Պատրիարք Ասորոց. — Իսկ վասն հարցմանդ զմեզ թէ զմիտենդ և զՅայտնութիւն ի մի կատարէք, որպէս առաջին հարքն որք յառաջ քան զժողովն Քաղկեդոնի: Արդ թէ այնոքիկ խոսելիք են, զոր նաքայն ուսուցին կամ կանոնեցին, արժան է քեզ և զուզիդ խոստովանութիւն, զոր ունիմ ի ժողովոյն Նիկիայ ՅԺԸ իցն, և կամ զՃԾ իցն, որ ի Կոստանդնուպոլիս, և զՄ սցն որ յեփեսոս թողուլ, և դաւանել ժողովոյն Քաղկեդոնի, և լինել մարդապաշտ փոխանակ աստուածապաշտի (Գ. Թ. էջ 351):

Այս վաւերական վկայութիւնները կը հաստատեն թէ Տիեզերական երեք սուրբ ժողովները վերջնականօրէն ճշգրտած և սահմանած էին քրիստոնէական եկեղեցւոյ դաւանանքը: (Սակայն, հակառակասոր, յայնքը, Հայաստանեայց եկեղեցին իրենց կնիքաբեկութեամբ քաջայայտ ձգտումով, կը պահանջէին Հայերէն սր ընդունին «ըզ-չորբորդ և զհինգերորդ և զվեցերորդ և զեօթներորդ զտիեզերական ժողովան» (Ընդհանրական, Երուսաղէմ, 1871, էջ 157): Ն. Շնորհալիի վերահաս մահը պատճառ եղաւ որ ինք չկարենայ պատասխանել այդ անընդունելի պահանջին: Այդ դարձը կատարեց իր յաջորդը՝ Գրիգոր Տղայ:

Թ. — Գրիգոր Տղայ առ Մանուէլ. — Վասն զի գումարեալ ժողովք հարց սրբոց, սրբի ժամանակս ժամանակս եղեն ի սուրբ և ի կաթողիկէ եկեղեցիս ընդդիմամարտք զանազան հերձուածոց, յայտնի փայլեն ի մէջ մեր . . . : Եւ ի սոցանէ առաջին և տիեզերական ժողովն որ ի Նիկիա . . . : Եղև [երկրորդ] ժողով ի Կոստանդինուպոլիս ընդդէմ հազմարաքին . . . : Եւ երրորդ ժողով յԵփեսոս ընդդէմ Նեստորի . . . : (Ընդհանրական, էջ 182):

Այսպէս Գր. Տղան ալ կը ճանչնայ միայն երեք Տիեզերական ժողով ի հեճուկս Գեր. Կոզեանի:

Արդ, այս տուեալները, և Ս. Ն. Շնորհալիի ամբողջ մատենագրութիւնը մեզի իրաւունք կու տան բարձրաբար առ յայտարարելու թէ Շնորհալիի բերանը դըրուած վերոյիշեալ անհաւատարմի խօսքը բացարձակապէս անվաւեր է:

7. — Հայագաւան. — Կը գրէ Գեր. Կոզեան: Հայագաւան այսինքն՝ որ չունի դաւանութիւնը Քրիստոսի՝ եկեղեցւոյն և անոր տեսանկի գլխուն՝ Պետրոսի Աթոռին, այլ կը դաւանի Քրիստոսէ անկախ ինքնագլուխ հայ եկեղեցի մը: Այս իմաստով՝ Լամբրոսացին հայագաւան չէր . . . : (էջ 443):

Ուրեմն, ըստ Գեր. Կոզեանի, զոյսութիւն ունի եղեր «Քրիստոսէ անկախ» ինքնագլուխ հայ եկեղեցի մը: Մեզի ծանօթ բոլոր եկեղեցիները, հայ կամ օտար, ամէնքն ալ կախում ունին Քրիստոսէ:

Ուստի այդ անձանք և «Քրիստոսէ անկախ» եկեղեցին միայն մէկ տեղ կրնայ զոյսութիւն ունեցած ըլլալ, յիշեալ դատարկ տողերը դրողին վերնատան մէջ:

Գալով Լամբրոսացիին, անշուշտ այդ իմաստով հայագաւան չէր կրնար ըլլալ. բայց հայագաւան էր այն իմաստով որ էին իրմէ առաջ ապրող գերագանց Հայերը, Ս. Գր. Լուսաւորիչ, Ս. Սահակ Պարթև, Ս. Յովհ. Օձնեցի, Ս. Գր. Նարեկացի, Ս. Ներսէս Շնորհալի, և անոնց նման՝ աննման դաւանները Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցիին: Որովհետև հայագաւան ըսելով կը հասկցուի այն անձը որ կը դաւանի Հայաստանեայց Սուրբ եկեղեցւոյ Հաւատոյ Հանգանակը:

8. — Մխիթար Ակեռացի. — Կը գրէ Գեր. Կոզեան. Հաւատարմութեան նորահնար տեսութիւնը ներքնապէս կանգնած է եկեղեցւոյ ողջայնացումին և անկախութեան ձգտումին: Թերևս Մխիթար Ակեռացին էր որ առաջին անգամ Առաքելական խօսքերուն տուաւ մեկնութիւն մը, որ անձանք էր նախորդ դարերուն (Թալաթիմեան, 111), (էջ 532): Ապա յաջորդ էջին վրայ կ'աւելցնէ. Առաքելաներու իրաւական հաւատարմութիւնը հաստատելէ ետքը՝ պէտք էին հայագաւանները ապահովել առաքելալ մը իրր հիմնադիր իրենց եկեղեցւոյն (էջ 583):

Այս չքնաղ արամորսնութեան համաձայն հայագաւանները, իրենց եկեղեցւոյն իրր հիմնադիր, առաքելալ մը ապահոված կ'ըլլան ժ. Գ. դարուն. մինչդեռ Յովհաննէս Բ. Գաբրիէան, իր շ. 565 ին գրած մէկ թուղթին մէջ, Ս. Գր. Լուսաւորիչը կը ճանչնայ իբրեւ «Սրբոյն Թաղէսի յաջորդն» (Գ. Թ. էջ 78): Գեր. Կոզեանի կաթողիկէ տրամաբանութիւնը զինքը շատ հեռու քշած է պատմութեան սահմաններէն:

9. — Հայոց բաժմուսը. — Կը գրէ Գեր. Կոզեան. Հայկական հերձուածը սկսած է 551 ին և աւարտած 607 ին (Հմմտ. էջ 768):

Այդ հաշիւը սխալ է: Սամուէլ կամրջաձորեցի՝ Խաչիկ կաթողիկոսի հրամանով, շ. 986 ին իր գրած թուղթին մէջ կ'ըսէ. «Ո՞վ ոք ոչ զիտէ թէ այս Շ (= 500) ամ է բարժանմանս մերոյ, աւելի կամ պակաս» (Գ. Թ. էջ 322): Նայնպէս

Ս. Ն. Շնորհալի, 1168 ին Հոռոմոց Մանուէլ թագաւորին ուղղած իր թուղթին մէջ կ'ըսէ. «Քանզի եւթն հարիւր տմ աւելի եղելոյ ժամանակաց բաժանման ի միմեանց անդամաց Բրիտանի» (Ընդհ. էջ 114): Գեր. Կոզեանի ցոյց տուած թուականէն շատ առաջ կատարուած էր երկաքնակ և հայկական եկեղեցիներու բաժանումը, Բաղկեդոնի ժողովին որոշումներուն պատճառաւ:

10. — Դուրեան եւ Փլորենիոյ ժողովը. — Կը գրէ Գեր. Կոզեան. Օրմանեանէ շատ աւելի մեծ ու մեծարելի հայադաւան մը չէ գեղեւած գրելու սա տողերը (էջ 484):

Գեր. Կոզեան Դուրեանի գրած պատկերաւից և դասականօրէն գեղեցիկ հատուածէն ընտրած է քանի մը կցկտուր խօսքեր և տուած է միգի Դուրեանի գրածին խեղանդած ծաղրանկարը միայն: Բացէք Դուրեանի երկերուն Զ. Հատարը, էջ 60-61, և հոն կարդացէք հարազատ Դուրեանը իր նուրբ հեգնանքով, երբ հետզհետէ կը յիշէ «Սոսյ (1307) և Ասանայի (1316) ժողովակները», կը յայտնէ թէ Փլորենիոյ ժողովը «ցանկացուած վախճանը չունեցաւ և չէր իսկ կրնար ունենալ». այն «ապարդիւն մնաց և տակէ աւելի բարձր ճակատագրի մը հասնելու ընդունակ չէր»: Թէ «պատուած էր այն ուսկանը՝ զոր կը ցանցէր Արեւմտաքի և Արեւելքի մէջ», և այլն: Ուշադրութիւն ըրէք մանաւանդ վերջին տողերուն. Գեր. Կոզեան ուղած է կարգաւ. «Եւ այդ ապացոյց մը կ'ընէ իրեն համոզելու համար Հայերը թէ Հոռոմի Քահանայապետին հպատակելու խոհեմութիւնը ունեցան երբեմն...» (էջ 485): Դուրեան գրած էր. «Եւ այդ ապացոյց մը կ'ընէ իրեն... խոհեմութիւնը ունեցանք երբեմն...» (էջ 61): Գեր. Կոզեան ձեռքի մէկ խաղալ չքացուցած է մատաննուած թն, ազատուելու համար Դուրեանի թափանցիկ հեգնանքին սուր սլաքէն:

Փլորենիոյ ժողովին տաթիւ Գեր. Կոզեան կը գրէ. «Միւսթեան բաղձանքը, որ ուրիշ բան չէր եթէ ոչ բաղձանք վերադարձի Դ - ե դարերու զուտ կաթողիկէ ուղղափառութեան, իրականացաւ Պաշլաւունի Կաթողիկոսներով ու Կիլիկիան չըր-

ջանի կրօնական և արքունական պետերով: Այս միութիւնը ստացաւ պաշտօնական և հանդիսական վաւերացում՝ Փլորենիոյ ժողովին մէջ» (1439) (էջ 498):

Հիմա տեսնենք թէ Փլորենիոյ ժողովին որոշումները որոնք վաւերացուցած են: Լատիններու կողմէն ստորագրած են Եւգենիոս Պապը, ութ կարդինալներ, երկու պատրիարքներ, հինգ արքեպիսկոպոսներ, երեսունհինգ եպիսկոպոսներ, և քսանհինգ արքաներ. իսկ Հայոց կողմէն... երկու վարդապետներ, Սարգիս և Թովմաս (Հմմտ. Կոզեան, էջ 747): Ուրեմն լատիններու դարաւոր ճիգերուն արդիւնքը եղած է այսքան ճշմ. ասոր կ'ըսեն, «Լեառն կայր յերկունս և ծնու մուկն չնչին»: Հայաստանեայց եկեղեցին — այսինքն Հայ ժողովուրդը — մերժեց այդ փխրուն «միութիւն»ն ալ, այդքան աշխատանքով եփուած ապուրին վրայ պող ջուր թափեց, և Հայոց Ընդհանրական Հայրապետութեան կեդրոնը՝ ազգային մեծ ժողովի մը որոշմամբ՝ Սիսէն փոխադրեց Էջմիածին (1441), իր աստուածահաստատ սրբավայրը:

Հիմա որ փոքր ի շատէ տեսանք Գեր. Կոզեանի շահագործած անվաւեր աղբիւրները, կիրարկած սխալ մեթոդը, և ի յայտ բերած թիւր դատողութիւնը, ըստիպուած ենք զինքն ալ դասելու շարքին այն անփառանակ մարտիկներուն, որոնք աշխատեցան ամէն գնով հիմնադատակ կործանել Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին, և հակառակ իրենց մոլեկան ճիգերուն ձախողեցան իրենց նպատակին մէջ և մնացին ձեռնառնայն: Այդպէս պիտի ըլլար անշուշտ, քանի որ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին հիմնուած է անշարժ վէմին՝ Քրիստոսի վրայ, բազմադարեւ տեստարանչութեամբ Սրբազան Առաքելացն թողէսսի և Բարթողիմէոսի, լուսակերտուած է սքանչելաշրջ քարոզութեամբ մեծ Խոստովանողին Սրբոյն Դրիդորի, և եռապատիկ պարսպուած է անխորտակելի դաւանութեամբ Տիեզերական երեք սուրբ ժողովներու:

Մեր վերագրեալ նկատողութիւնները աւելորդ անգամ մըն ալ կը հաստատեն դարաւոր վճիռը թէ, «Մուռ քանակէն ուղիղ գիծ չ'եկել»:

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՒԱԿԱՆ

**ԳԱՆՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՍԵՄ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ ՏՔԹ. ԺՕԶԷ ԱԶԷՐԷՏՕ ԲԷՐՏԻԿԱՕ
ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ՎԱՐԻՉ Պ. ՌՕՊԷՐ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ
ԻՐԵՆՑ ՏԻԿԻՆՆԵՐՈՎ, ՄԵՐ ՄԷՋ**

Նախօրօք Լիզպոնէն տրուած հեռագրի մը համաձայն, գիտէինք թէ Դեկտեմբեր 9ին Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Վսեմ. Նախագահը եւ նոյն Հաստատութեան հայկական բաժնի վարիչ Տիար Ռօպէր Կիւլպէնկեանը իրենց ազնուափայլ տիկիններով Ս. Աթոռ պիտի այցելէին, Միջին Արեւելքի իրենց շրջապտոյտին առիթով, հրաւիրուած ըլլալով Իրաքի կառավարութեան կողմէ:

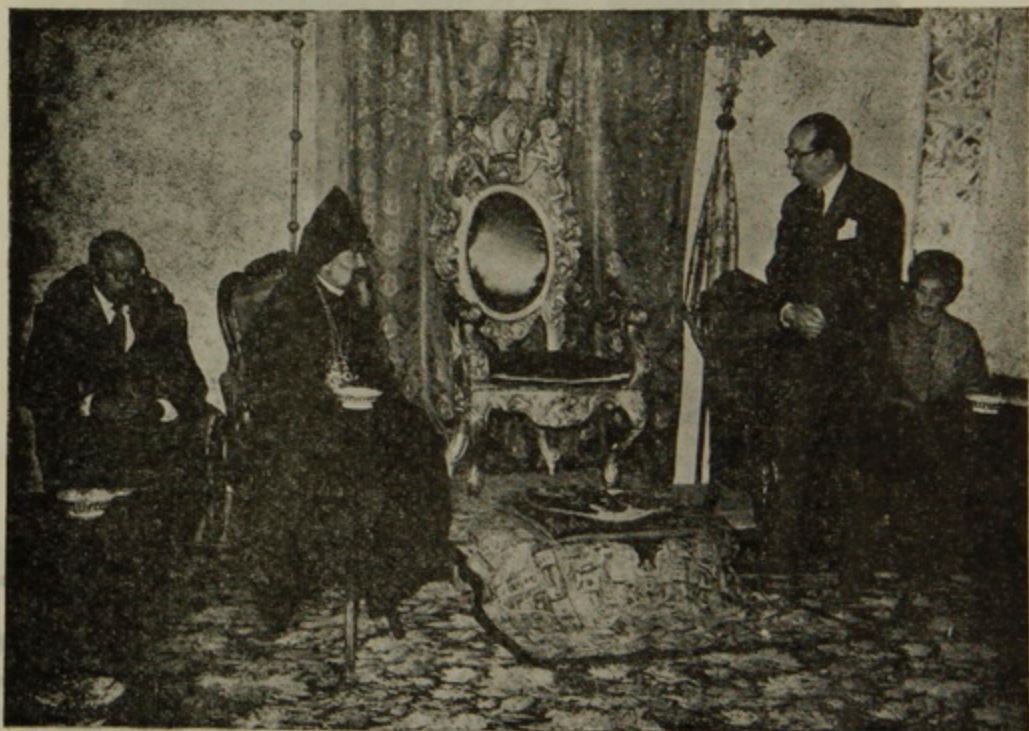
Դեկտ. 9 Կիրակի կէսօրէ առաջ ժամը 10ին, պատուական մեր հիւրերը օդանավով ժամանեցին Երուսաղէմ: Օդակայանին մէջ դիմաւորուեցան, յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարքի, Ս. Աթոռոյս Դիւանապետ Հոգշ. Տ. Շահէ Վրդ.ի, Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Դաւիթ Վրդ.ի եւ Դիւանի ու Կալուածոց Դարտուղար Պր. Կարպիս Հինդեանի կողմէ:

Յարգոյ հիւրերը օդակայանէն առաջնորդուեցան Պատրիարքարան: Վանքի աւագ դրան առջեւ ողջունուեցան բովանդակ Միարանութեան, Ժառ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի եւ Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի աշակերտութեան եւ ժողովուրդի բազմութեան կողմէ: Ծափողոյններով ընդունուեցան ներս եւ իրենց բոլորին մատուցուեցան ծաղկեփունջեր: Պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ի գլուխ Միարանութեան, ընդունեց հիւրերը եւ սրտագինս ողջունեց անոնց գալուստը Ս. Քաղաք եւ իրենց ներկայութիւնը Պատրիարքարանէն ներս: «Կիւլպէնկեան տոհմը, ըսաւ, անցեալի մէջ կապուած է Ս. Աթոռիս իր թանկագին նուիրատուութիւններով, իսկ այդ տոհմի վերջին մեծ ներկայացուցիչ՝ յաւիտ անմոռաց հանգուցեալ Դաւուտ Կիւլպէնկեանը իր կենդանութեանը բարեկամն ու բարերարը եղաւ Ս. Աթոռոյս, իր անունը կրող Մատենադարանով, ինչպէս նաեւ կրթական, մշակութային եւ բարեգործական իր նպաստներով: Իսկ իր մահէն վերջ, իր հիմնած Դաւուտ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը, շնորհիւ իր ազնիւ Նախագահին եւ Կիւլպէնկեան հարազատներուն, Տիար Գ. Յսայեանի եւ Ռօպէր Կիւլպէնկեանի, շարունակեց իր նախախնամական գործը Ս. Աթոռիս նկատմամբ. երախտագիտութեամբ անգամ մը եւս կը յայտնենք թէ Դաւուտ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը իր գոյութեան առաջին օրերէն սկսեալ սատար հանդիսացաւ Ս. Աթոռոյս կրթական, մշակութային եւ բարեսիրական գործին, մեծակշիռ նուիրատուութիւններով: Տակաւին տարի մը առաջ Ս. Աթոռոյս Տպարանը օժտուեցաւ տողաշար մեծ մեքենայով մը, իսկ Յորդանանի մայրաքաղաք Ամմանի մէջ կառուցուեցաւ Կիւլպէնկեան Մանկապարտէզի բաժինը, Հ. Բ. Ը. Միութեան Իզգաշեան Վարժարանին առնթեր: Սակայն այս բոլորին իրրեւ պսակ, անմոռաց պիտի մնայ Ս. Աթոռոյս տարեգրութեան մէջ Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան ի նպաստ եղած հարիւր հազար Աթրիւնի իշխանական տրւութիւնը, երախտագիտութեամբ լեցնելով ոչ միայն մեր՝ այլեւ բովանդակ հայ ժողովուրդին սիրտը հանդէպ այս բազմաբարիք Հաստատութեան»: Ս. Պատրիարք Հայրը ողջունեց նոյնպէս Տիար Ռօպէր Կիւլպէնկեանի ներկայութիւնը, իրրեւ արժանաւոր զարմիկը այս մեծ գերդաստանին:

Ապա Հիմնարկութեան Նախագահը՝ Տրթ. Բէրտիկաօ շնորհակալութիւն յայտնեց իրենց նկատմամբ ցոյց տրուած ջանք ընդունելութեանը համար, եւ մասնաւորելով իր խօսքը ըսաւ Ս. Պատրիարք Հօր, թէ ինքզինքը պատուուած կը զգայ վայելելով ներկայութիւնը այս Աթոռի արժանաւոր Պետին եւ իր Միարանութեանը: «Զերդ Ամենա-

Տօք. Բերիկաօ եւ Պր. Ռօպեր Կիւլպենկեան իրենց Տիկիններով
կ'առաջնորդուին Պատրիարքարան:

Կիւլպենկեան Հիմնարկուրեան Նախագահը եւ Պր. Ռօպեր Կիւլպենկեան
Պատրիարքարանի մէջ:

պատուութիւնը կրնայ վստահ ըլլալ, ըսաւ, որ Աստուծոյ օգնութեամբ եւ գործակցութեամբ իմ պաշտօնակիցներուս պիտի շարունակեմ ունենալ նոյն բարեկամական եւ սրտագին յարաբերութիւնները, զորս իմ յաւիտ անմոռաց հանգուցեալ բարեկամս ունէր այս հինաւորց եւ պանծալի Աթոռին հետ, իր կենդանութեանը»:

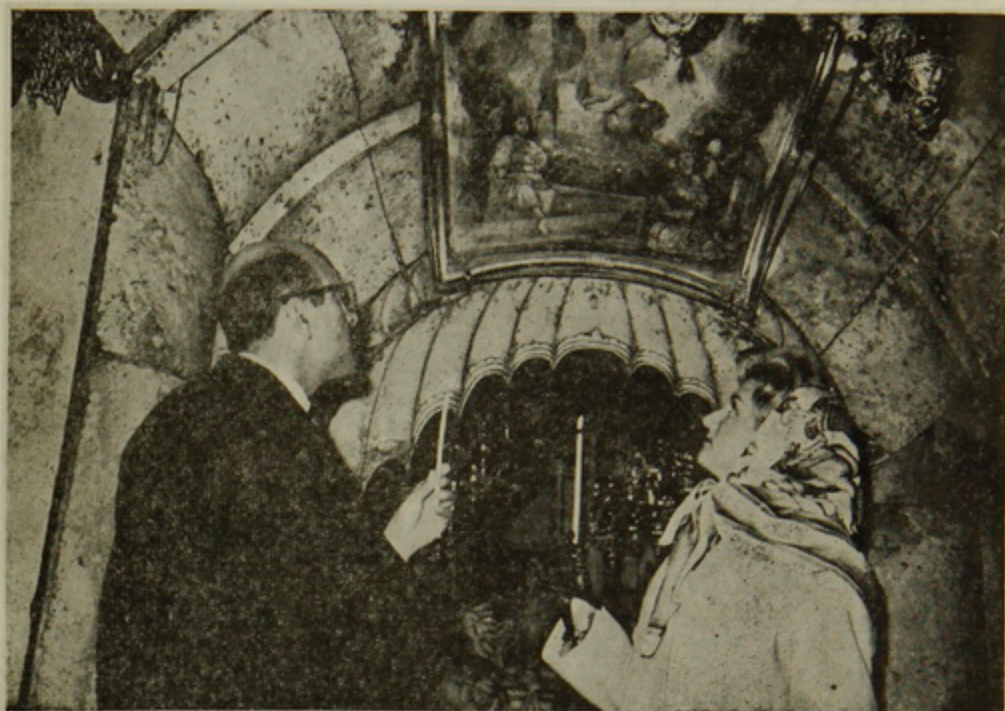
Պր. Ռօպէր Կիւլպէնկեան եւս իր կարգին շնորհակալութիւն յայտնեց Պատրիարք Սրբազան Հօր եւ Միաբանութեան իրենց հանդէպ ցոյց տրուած սրտագին ընդունելու-

Յարգելի հիւրերը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանի մուտին առջեւ,
Կիւլպէնկեաններու նուիրած պատկերին դիմաց:

թեանը համար եւ հաւաստիացուց որ ինք եւս պիտի ընէ իր լաւագոյնը օգտակար հանդիսանալու այս Հաստատութեանը որ պատիւ կը բերէ հայ ժողովուրդին:

Յետոյ հիւրերը փափաք յայտնեցին երթալու Ս. Յարութեան Տաճարը եւ իրենց աչքերովը տեսնելու վերանորոգութեան գործը: Հոն Պր. Տէշան, հին նորոգութեանց մասնագէտ, եւ Հայր Դուանոն, նոյնպէս մասնագէտ, թէքնիք եւ շատ հետաքրքրական բացատրութիւններ տուին նորոգութեան գործին եւ գործադրուող մեթոտներուն շուրջ:

Պր. Ռոպեր Կիւլպենկեան եւ Տիկինը կը դիտեն Կիւլպենկեանցներու կոյժէ
Ս. Գրեգորեանին նուիրուած պատկերը:

Տօք. Քրէտիկաւ եւ իր Տիկինը Քրիստոսի Ս. Գրեգորեանին առջեւ:

Տօք. Բէրսիկաօ հիացումով կը դիտէ Գանձատունէն հանուած սկիհը:

Տօք. Բէրսիկաօ եւ Պր. Ռօպէր Կիւլպէնկեան իրենց Տիկիներով
հրաձեռ կ'առնեն Ս. Պատրիարքին:

ՆՕԹՔ ԵՒ ՆԻՇՔ

Թէհրանէն Պր. Ենովք Լաշինեան թուրքերէն վերտառութեամբ, «Տինիմէ Աէօլ-դիւ», յօդուած մը զետեղած է «Մասիս» շաբաթաթերթի 20 Յունուար 1963ի թիւին մէջ: Իրմէ առաջ Թէքէեան Վարդապետը քրտերէն մտածումներով սկսած էր, Պր. Ենովք թրքերէն ներշնչումներով կը շարուանկէ, Աստուած չինարէնէն եւ ճափոնե-րէնէն պահէ «Մասիս»ը:

Յօդուածագիրը ընդգծած է որ ԵԱՏ եւ իր գրչեղբայրները կը բռնաբարեն Կոզեան-ներու կարծիք յայտնելու իրաւունքը, եւ իրեն իրեւ փաստաբան կանչած Վոլթէրին հետ, կը բողոքէ մարդկային ազատութեան այս բռնաբարման դէմ: Յետոյ ստանձնելով հայ ժողովուրդին դատը, անշուշտ իրրեւ փաստաբան եւ խորհրդատու միշտ ունե-նալով Վոլթէրը, կը խօսի ազգի եւ եկեղե-ցիի անջատ իրաւունքներէն, իրեն յատուկ տրամախոհութեամբ, եզրակացնելով թէ «Եկեղեցին չէ որ ազգութիւնը կը պահէ, այլ ազգութիւնն է որ եկեղեցին կը պահէ»: Իր այս ըսածներուն իրրեւ փաստ կը յա-ւելու թէ Երեւանի մէջ հայութիւն չկայ բայց եկեղեցիներ չկան, ընդհակառակն Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ եկեղեցիներ կան, բայց հայութիւնը այլասերման ճամ-բուն մէջ է, եւ թէ «Եզդուն է միայն ազ-գութիւն պահողը»: Յետոյ իր մեծ մտա-

ծումներու ահօսէն դուրս ցատկելով, մեր յարգելի Ենովքը կը սրտմտի թէ ԵԱՏ ին-չու չի գրեր ծանօթ վարչածնին դէմ, որ քառասուն տարիներէ ի վեր կ'ուրանայ Աստուծոյ գոյութիւնը: Եւ իրրեւ եզրակա-ցութիւն իր եզերայորդ այս մտածումնե-րուն, կը յայտնէ թէ Դերապայծառ Կոզ-եանի աւագանի անունը Լաւրենտիոս է, այլ առակ լուարուք, եւ թէ այս անունը չի տարբերիր, իրրեւ հայ անուն, Մարտի-րոսէն եւ Մարկոսէն, եւ տակաւին՝ եթէ ԵԱՏը հմտացած ըլլար հայերէնի եւ իրեն չափ լեզուագիտութիւն գիտնար, պիտի ըն-դունէր թէ Կոզի մաքուր հայերէնը բառ է:

Պր. Ենովքի ըսածները ոչ իրարու, ոչ Լաւրենտիոսի գրքին եւ ոչ ալ ԵԱՏի Ան-դրադարծութիւններուն հետ որեւէ աղերս ունին, սակայն շատ հաճելի են իրենց միամտութեանը մէջ, եւ միամտութիւնը նախընտրելի է չարամտութենէն եւ ան-մրտութենէն: Հաճելի է այս անգամ «Մա-սիս»ը որ չենք գիտեր ո՞ր «մահալլ»էն եկած այս թրքախօսին ալ տեղ տուած է իր է-ջերուն մէջ. Ի վերջոյ ամէն թերթի վիճակ-ուած չէ լրջութիւն կարենալ պահելու իրա-ւունքը, առանց վերածելու իր ողբերգու-թիւնը կատակերգութեան:

Քանի որ նկատի առնել ուզեցինք թուր-քերէն խօսող «Մասիս»ի այս մունետիկը, անհրաժեշտ կը նկատենք բացատրել իրեն եւ իրեններուն, հայերէնով անշուշտ, մեր եկեղեցիին ու ազգին սեռն եւ սերտ, ինչ-պէս նաեւ անբակտելի աղերսը:

Ժամը 2ին, յարգելի հիւրերը վերադարձան Պատրիարքարան, ուր ի պատիւ իրենց պատրաստուած էր ճոխ սեղան մը: Ծաղին ներկայ էին Երուսաղէմի Վսեմ. Կառավարիչ Անուար Նուսէյպին եւ Կիւլպէնկեան ընտանիքին ծանօթ Ֆրանսական Ընդհ. Հիւպատոս Պարոն Տը Աէնթ Մարին:

Ծաղէն յետոյ առաջնորդուեցան Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը, ուր իրենց ցոյց տրուեցան Ս. Աթոռոյս Գանձատան թանկարժէք առարկաներէն նմոյշներ: Ապա առաջ-նորդուեցան Գալուստ Կիւլպէնկեան Մատենադարանը, Ժառ. Վարժարանը, Ս. Թարգ-ժանչաց ազգային վարժարանը եւ վանքին զանազան մասերը:

Երեկոյեան ժամը ճին ընթերցին Ս. Պատրիարք Զօր հետ եւ խօսեցան Վանքի զանազան կարիքներուն շուրջ, ինչպէս նաեւ Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան համար տրուած նպաստի ձեւի բաշխման մասին: Գիշերուան ժամը 12ին պատուական հիւրերը հրաժեշտ առին Ս. Պատրիարքէն, որովհետեւ յաջորդ առաւօտ օդանաւով կա-նուխ պիտի մեկնէին Պէյրութ:

Դաւանա՞նք թէ ազգութիւն եզրերը նոր չէ որ խնդրոյ առարկայ եղած են վերջին դարու մեր պատմարան եւ ազգագիր գրիչներու կողմէ: Անոնցմէ ոմանք դաւանանքը ազգութենէն գերադաս համարած են մեր ազգային կեանքին մէջ, եւ ուրիշներ երկրորդին տուած են առաջնութիւնը: Տակաւին շատեր, որոնց կարգին նաեւ Պր. Ենովք, շեշտած են լեզուի, կրթութեան եւ աւանդութեան փրկարար դերը: Թէ վերոյիշեալ բոլոր ազդակները իրենց տեղն ու դերը ունին մեր ազգապահպանման գործին մէջ, տարակոյսէ վեր է, սակայն տեսական բնոյթ ունեցող այս հարցերէն վեր, կայ դարաւոր իրականութիւնը մեր պատմութեան: Ի վերջոյ ոչ վէպ եւ ոչ ալ յերիւրանք է, երբ կ'ըսուի, թէ ազգային եկեղեցիին ուրուցումը եւ կամ անկէ հեռացումը ապագայնուցման գուռը կը բանայ մեր առջեւ: Այս տխուր ճշմարտութիւնը, սիրելի Ենովք, հաստատուած է քրիստոնէութեան եւ դարէն մինչեւ մեր օրերը: Մեծ պատմարան ըլլալու հարկ չկայ գիտնալու համար թէ նախ Բիւզանդական եւ ապա Հռոմէական մոլեռանդութիւնը քանի՞ րիւր հայեր կորզելով իրենց ազգային եկեղեցւոյ ծոցէն՝ ընկլուզած է զանոնք ի սպառ օտարացումի վիճին մէջ: Այս տրտում իրականութեան առջեւ է որ մեր ազգային զգացումը թոյլ տուած է ինքզինքին ըսելու, «արտաքին Հայաստանեայց եկեղեցւոյ չիք հայութիւն»: Եւ ասիկա ո՛չ միայն իբրեւ աղետարշ ճշմարտութիւն, բայց մանաւանդ իբրեւ բողոքախառն կսկիծի արդար աղաղակ:

Ինչ որ Հայ եկեղեցին ցարդ կատարած է եւ կը կատարէ մեր ազգային կեանքին մէջ, պահանջքն է իր ոգիին: Դժբախտաբար սակայն չենք կրնար նոյն բանը ըսել, հայ, բայց օտարադաւան եկեղեցիներու համար: Այս վերջինները իրենց ներշնչումը կը ստանան ուրիշ ոգիէ մը, որ խոժոռ կը նայի մերինին: Մասնաւորելով մեր խօսքը Կաթողիկ եկեղեցիին նկատմամբ, չենք կրնար չմատնանշել այն ճիգը զոր ան կ'ընէ շարունակ իր մարդորսութեան ծուղակն ինկած տկար ժողովուրդները ապագայնացնելու: Այսպիսիները նախ կը մկրտուին կաթոլիկ՝ յետոյ պարզապէս լատին անուններով, մերկանալով ժամանակի ընթաց-

քին իրենց ցեղային ինքնութենէն: Նպատակ չունինք բնաւ ուրանալու հայ կաթողիկ կղերին եւ հասարակութեան հայ արիւնը, այլ մատնանշելու իրականութիւն մը միայն, ազգայնականութեան գաղջութիւնը իրենց մէջ, որ հետեւանք է Հռոմէական ապագայնացնող ոգիին: Հայ եկեղեցին մեր ազգայնութեան կրօնական արտայայտութիւնն է: Ափիւսքի մէջ մասնաւորապէս եւ իրապէս միայն եկեղեցին շուրջ կարելի է խմբել ազգին կեանքն ու պահպանութիւնը: Ո՞ր հայը, որ փոքր շատէ ծանօթ է իր տոհմային պատմութեան, պիտի չընդունէր թէ, իբրեւ համայնք, իբրեւ ժողովուրդ եւ իբրեւ ազգ դարերէ ի վեր մեր գոյութիւնը բովանդակապէս կը պարտինք մեր Մայրենի եկեղեցիին: Վասնզի Աւետարանը մագաղակ եւ հայ գիր ըլլալէ առաջ, հայ սիրտ է մեր կուրծքերուն տակ, մեր տաճարները մարմարեայ շէնք ըլլալէ առաջ, մեր նահատակներու մարմինները ամփոփող քաղկայլակներ են, բխած մեր երկրի ալքերէն: Առանց Հայ եկեղեցւոյ ջերմ զգայնութեան մենք հազիւ թէ հայ ենք:

Լորէնցոյի գիրքը, նորէն կ'ըսենք, պատմա-բանասիրական գործ մը ըլլալէ աւելի, ապագայնացման եւ մարդորսութեան ճամբան պատրաստող ծուղակ մըն է, շարամտօրէն գրուած, ի հեծուկս՝ մեր եկեղեցիի պատմական ճշմարտութեան եւ ոգիին: Իրեն նման նենգամիտ եւ մեր պատմութեան ոգիէն զուրկ մարդեր միայն կըրնան հանդուրժել եւ արդարացնել դաւաճան այդ արարքը: Լորէնցոններու նպատակն է, նման գրութիւններով, նախ զրկել մեր եկեղեցին իր պատմական իրաւունքներէն, խորհուրդէն ու ճշմարտութենէն, եւ ապա հրաւիրել հոն եղողները իրենց ճշմարտութեան, միամտօրէն կարծելով թէ Հայ եկեղեցւոյ սուրբ եւ մարտիրոս աւագանին մէջ դարերով իրենց մկրտութիւնը ընդունած հայ ժողովուրդի հարազատները կըրնան հետեւիլ նման անհարազատ եւ խժաւուր սրինգի ծայնին, հեռանալու իրենց Մայրենի եկեղեցիին նուիրական եւ տարուկ ծոցէն:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ

ԵՒ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

12 Դեկտեմբեր 1962

Ս. ԷԶՄԻԱՄԻՆ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԵՐՏԵՐԵԱՆԻՆ,

ՊԱՏՐԻԱՐԲԻՆ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ,

Ս. ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

«Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ»:

Քրիստոսի Սուրբ Մենդեան յոյս աւետիսով կը շնորհաւորենք զձեզ եւ Ս. Էջմիածնէն կը յղենք Մեր օրհնութիւնը միաբանութեանդ գերաշնորհ եւ հոգեշնորհ հայրերուն: Խաղաղութեան եւ ի մարդիկ հաճութեան աստուածային պատգամը թող մեր օրերուն ալ լուսաւորէ մարդկային աշխարհը, եւ ժողովուրդներ ու պետութիւններ միասին ողջունեն ծնունդը «արդարութեան արեգակին» որ գերազոյն յոյսն է եւ փրկիչը ազգի մարդկան:

Կ'աղօթենք նաեւ որ Նոր Տարին սիրոյ եւ միութեան ամրապնդման տարի մը ըլլայ մեր Սուրբ Եկեղեցիին եւ մեր հարազատ ժողովուրդին համար:

«Աստուած յուսոյ լի արասցէ զձեզ ամենայն խնդութեամբ եւ խաղաղութեամբ, առաւելուլ ձեզ յուսով՝ զօրութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ» (Հռոմ. ԺԵ. 13):

Սիրոյ ողջունիւ եւ օրհնութեամբ:

ԿՅԻՔ

Հայրապետական

ՎԱԶԳԷՆ Ա.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեան
Պատրիարք Երուսաղէմի

Նոր Տարւոյ եւ Ս. Մնունդի առթիւ, կը ներկայացնենք մեր անկեղծ եւ եղբայրական շնորհաւորութիւնները Ձերդ Ամենապատուութեան եւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, աղօթելով Եկեղեցւոյ եւ Հայ ժողովուրդի բարգաւաճման համար:

ԶՈՐԵՀ Ա.

Կաթողիկոս Կիլիկիոյ

Ամամ, 17 Յունուար 1963

Ամեն. Տ. Եղիեկ Արքեպս. Տէրութեան
Պատրիարք Հայոց

Երուսաղէմ

Կ'օգտուիմ Սիրոյ եւ Եղբայրութեան Քաղաքի Յոգեան օգնի երջանիկ առիթէն,

ներկայացնելու Ձերդ Սրբազնութեան ջերմագին շնորհաւորութիւններս: Կ'աղօթեմ որ Բարձրեալն Աստուած Իր օրհնութիւնը շնորհէ բովանդակ մարդկութեան: Անկեղծ բարեմաղբութիւններս Ձեր արեւածառութեան եւ ազնիւ հայ համայնքի բարօրութեան համար:

ՀԱՊԼՍ ՄԱՃԱԼԻ

Բանակի Ընդհ. Հրամանատար

Ամամ, 18 Յունուար 1963

Ամեն. Տ. Եղիեկ Արքեպս. Տէրութեան

Պատրիարք Հայոց

Երուսաղէմ

Կը մատուցանեմ Ձերդ Սրբազնութեան լուսազոյն եւ անկեղծ շնորհաւորութիւններս, Յոգեան փառաւոր օգնին առիթ, մաղբելով Ձեզ երջանկութեամբ եւ բարգաւաճութեամբ լի տարիներ:

ՊԱՀՃԱԹ ԹԱԼԼՈՒՆԻ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Ուր. 4 Յուն. — Աւագ Տօներու առաջինին՝ Դաւիթ մարգարէի և Յակոբոս Տեառնեղբոր յիշատակի մեծահանգէս նախատօնակր պաշտօնեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր, որ, ի գլուխ Միաբանութեան, «Զրաշափառ» մուտք գործեց Տաճար և արարողութեանց աւարտին թափօրով և «Յորհնեցէք զՏէր» շարականի երգեցողութեամբ բարձրացաւ Պատրիարքարան:

● Շր. 5 Յուն. — Ս. Դսոքի մարգարէին և Յակոբայ Տեառնեղբոր: Առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին, ըստ սովորութեան, Ամեն. Ս. Պատրիարք Զայրը զգեստաւորուելով բարձրացաւ Տեառնեղբոր Աթոռի պատուանդանին, ուր մնաց մինչև ժամերգութեան վախճանը: Ապա մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Պատարագեց և քարոզեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Զայրիկ Եպս., անդրադառնալով Երուսաղէմի դարաւոր և սուրբ Աթոռին դարեւուր ընթացքին մեր ազգային կեանքէն ներս ունեցած կենսական դերին և դրուատելով բարեմասնութիւններն ու այս Զատատուութեան առաւել պայծառացման համար թափած անխնայ ջանքերը Ս. Աթոռոյս այժմու արժանիանքի Գահակալին: Բարոյէն ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր նախագահութեամբ, կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն՝ Ս. Աթոռոյս հանգուցեալ Պատրիարքաց հոգիներուն համար: Իսկ Ս. Պատարագէն ետք, Միաբանութիւնը, երէկուան նման Ս. Աթոռոյ շարականը երգելով, բարձրացաւ Պատրիարքարան:

● Վր. 6 Յուն. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Զրեշտակապետ: Պատարագեց և քարոզեց նոյն վանքի առժմ. Տեսուչը՝ Զոգշ. Տ. Արշակ Արդ. Խաչատուրեան, բնաբան ունենալով «Ասաց Տէր ջՏէր իմ, նիստ ընդ աջիմ իմէ՛, մինչև եղից զթշնամիս քս պատուանդան ռախց քոց» (Մատթ. Իբ. 44), Դաւիթ մարգարէի կեանքէն բարոյական դասեր հանելով ներկայ հաւատացեալներուն:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուրեցաւ Ս. Ստեփանոսի հանդիսաւոր նախատօնակր: Հանդիսապետն էր Ամեն. Ս. Պատրիարք Զայրը: Տօնին բուրժանակիր վարդապետներն էին Զոգշ. Տ. Տ. Արշակ և Փառէն Արեղանեք:

● Բշ. 7 Յուն. — Ս. Ասեփանոսի նախասարկաւորին: Ս. Աթոռոյս Ընծայարանի Բարեկենդան Ուսանողները (2 Սարկաւագ, 3 Ուրարակիր), առաջնորդութեամբ բուրժանակիր Զոգշ. Տ.

Դաւիթ Վրդ. և Զոգշ. Տ. Արշակ Արեղայի, արժանաւորապէս փառաւորեցին յիշատակը իրենց մատուցարին, առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին կատարուած Սարկաւագաց Զանգէտի միջոցին: Հանդիսութեան կր նախագահէր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Զայրիկ Եպս.: Ապա մատուցուեցաւ Ս. Պատարագ՝ Մայր Տաճարի Ս. Ստեփանոս մատարան (Աւանդատան) մէջ: Ժամարարն էր Զոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուրեցաւ Գլխաւոր Առաքելոյ՝ Պետրոսի և Պաղոսի հանգիստաւոր նախատօնակր, նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● Դշ. 8 Յուն. — Ս. Առաքելոյն Պետրոսի և Պաղոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Ս. Պետրոսի վերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր Զոգշ. Տ. Կոստաս Արդ. Պատուէրեան:

● Դշ. 9 Յուն. — Որդւոց Որոտմանի մեծահանգէս նախատօնակիր ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Զայրիկ Եպս.:

● Եշ. 10 Յուն. — Ս. Որդւոցն Որոտման: Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Զայրիկ Եպս. մատուց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Ս. Գլխաղբի մատարան մէջ և ապա, ամպհովանիի տակ և Կենաց Փայտի մատուցն ի ձեռին, նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ կատարուած մեծահանգէս թափօրին:

● Վր. 13 Յուն. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Զոգշ. Տ. Դաւիթ Վրդ. Սահակեան:

● Բշ. 14 Յուն. — Կաղանդ: Ըստ սովորութեան, Մայր Տաճարին մէջ պատարագեց ժամօրհնոյ Զոգշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր: Ապա Միաբանութիւն և աշակերտութիւն շարականի երգեցողութեամբ բարձրացան Պատրիարքարան, ուր Ս. Թարգմանչի պարտանի փոքրիկներէն միոյն ծաղկեփունջով առ Ս. Պատրիարք Զայր արտասանած բարեմաղթական գեղեցիկ ուղերձէն ետք ն. Ամենապատուութիւնը նոր Տարւոյ աւթիւ շնորհաւորական խօսքեր քրաւ և բաշխեց ներկաներուն, ըստ սովորութեան, մէյմէկ նարինջ:

● Ուր. 18 Յուն. — Ճաղալոյց Ս. Ծմնդեան: Առաւօտեան ժամը 9.30ին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր զլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժերու պատկասելի թափօրով մը ճամբայ ելաւ զէպի Բեթղեմէմ: Ճամբու ընթացքին զինուորական պատիւներու արժանանալէ և պատուասիրուելէ ետք, թափօրը ժամը 11ին հասաւ Ս. Ծմնդեան հրապարակը, և ժողովուրդի բազմութեան ու աշակերտութեան շարքերուն ընդմէջէն, Թորհարգ մեծ շարականի երգեցողութեամբ յառաջացաւ զէպի Ս. Ծմնդեան Տաճան, մինչ զուարթորէն կր զոգանջէին հայկական դանդերը Տաճարին: Դիմաւորութեան եկողներ պատուասիրուեցան վանուց Տեաշարանին մէջ:

— Կէսօրէ կտր ժամը 2ին. Ամեն. Ս. Պատարիարք Զոր հանդիսապետութեամբ, Միաբանութիւնը Հրաշափառութիւն մուտք գործեց Ս. Երնդեան Տաճար: Ս. Այրի ուխտէն կտր, Տաճարի մեր բաժնին մէջ կատարուեցաւ ճրագայոցի արարողութիւնը իսկ Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ Ս. Այրին մէջ: Ժամարարն էր Զօղ. Տ. Կոմիտաս Արք. Պատուէրեան: Ապա պաշտուեցաւ Ս. Երնդեան նախատանակ, որմէ կտր Միաբանութիւնը շարականի երգեցողութեամբ բարձրացաւ Ս. Երնդեան հայափանքը:

— Երուսաղէմի մէջ, Ս. Երնդեան ճրագայոցի արարողութիւնը կատարուեցաւ Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին զմայց. իսկ Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ Ս. Գերեզմանին վրայ: Ժամարարն էր Զօղ. Տ. Փառէն Արք. Աւետիբեան: Ս. Պատարարքէն կտր կատարուեցաւ Ս. Երնդեան նախատանակ, նախագաւտութեամբ Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. ի Արարողութիւնները վերջ պտան Տաճարի մեր Տեսարանին մէջ, ժամը 3.30ին: — Գիշերուան ժամը 10ին Միաբանութիւնը արթննէ արդէն Տաճարի դանդերու դուարթ ու խորհրդաւոր դողանքէն, ու կէս ժամ կտր ընթացք կ'առնէ գիշերային ժամերգութիւնը Տաճարի մեր բաժնին մէջ:

● Եր. 19 Յուն. — ՏՕՆ ԵՆՆԿԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱՆԱՅԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՒՆ: Կէս գիշերին, Փառք ի բարձունսէն անմիջապէս առաջ, լուցեալ մոմերով, Միաբանութիւնը իջաւ Ս. Այրը, ուրիշ, ձայնասփռութիւն միջոցաւ, իր պաշտամունքին հաղորդ բրաւ ի սիրելու աշխարհի ցրուած զաւակները հայ ժողովուրդին: Այդ միջոցին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը տուաւ Երնդեան իր պատգամն ու աւետիսը, որ կ'երեւի Սիրանի այս թիւին սկիզբը: — Գիշերային այս արարողութեան, կանուխէն, ներկայ գտնուեցան եւ մասնակցեցան Երուսաղէմի Վեմ. Նորնաթիւր Մուհամմադը, Արեմա. Յորգանանի Ընդհ. Ապառնութեան Պետր, Բեթլեհէմի Գայմաղամբ, Երուսաղէմի եւ Բեթլեհէմի Ոստիկանապետները՝ իրենց փոխանորդներով, Հիւպատոսական Մարմնէն ներկայացուցիչներ եւ այլ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, որոնք, ժամերգութեան աւարտումին, շնորհաւորեցին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը եւ գահաւորն օրտով մեկնեցան: Ս. Պատրիարքը, ընկերակցութեամբ Ս. Երնդեան տօնին առթիւ հիւրաբար Ս. Աթոռ ժամանած Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթ. Փոխանորդ Գերշ. Տ. Խորէն Արքեպս. Բարսիլանի, վերագարծաւ Երուսաղէմի Ապա Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ Տաճարի հայկական բաժնին մէջ: Պատարարքը Աթիւրիտի Միաբան Զօղ. Տ. Բարգէն Արեղայ Քօփեան: Անկէ կտր կատարուեցաւ Ջրօրնէքի արարողութիւնը, տպաւորիչ հանդիսաւորութեամբ եւ նախագաւտութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. ի, որ ապա հանդիսաւորապէս մատուց վերջին Ս. Պատարարքը

Ս. Այրին մէջ: Արարողութեանց աւարտին, Միաբանութիւնը խորհուրդ մեծ ի երգեցողութեամբ բարձրացաւ Ս. Երնդեան մեր փանքը, անցնելով սինազարդ գաւթէն:

— Նախաճաշէն եւ կարճ զաղարէ մը կտր, Միաբանութիւնը նոյն հանդիսաւորութեամբ վերագարծաւ Երուսաղէմի եւ Խորհուրդ մեծ երգելով բարձրացաւ Պատրիարքարանի լուսազարդուած զահլիճը, ուր Ս. Պատրիարքը ընդունեց իրենց իրենէն տօնին աւետիսը:

Քրիստոս ծնաւ եւ յայնչեցաւ.

եւ իր հայրական փոխադարձ օրհնութիւնը տուաւ բոլորին:

— Երուսաղէմի մէջ, Ս. Երնդեան արարողութիւնները կատարուեցան ի Ս. Յակոբ: Ըստ սովորութեան, Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց Ս. Հրեշտակապետաց փանուց առժմ. Տեսուչը՝ Զօղ. Տ. Արշակ Արք. Խաչատուրեան եւ քարոզեց տօնին խորհուրդին շուրջ: Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. նախագահեց Ջրօրնէքի արարողութեան: Երգեցողութիւնները կատարուեցան տեղացի զպիրներու կողմէ:

— Նախատանակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● Կիր. 20 Յուն. — Յիւսակ մեկնեց: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ Ս. Պատարարք մատուց, ընկալեալ սովորութեան համաձայն, Ս. Աթոռոյս Աւագ Թարգմանը՝ Զօղ. Տ. Դաւիթ Վրդ. Սահակեան:

● Ուր. 25 Յուն. — Նախատանակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● Եր. 26 Յուն. — ՏՕՆ Անուանալոյութեան Տեսն: Առաւօտուն, Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. ի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը Հրաշափառութիւն մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, ուր Գերշ. Հանդիսապետ Սրբազանը մատուց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարարք մեր Տիրոջ Ս. Գերեզմանին վրայ եւ քարոզեց աւուր պատշաճի: Վանք վերագարծին, Հայոց թագի մուտքէն, Միաբանութիւնը լոյս ի լուսոյ՝ շարականը երգելով յառաջացաւ զէպի Մայրափանք ու բարձրացաւ Պատրիարքարան՝ ուր Գերշ. Հանդիսապետ Սրբազանին նախագահութեամբ կատարուեցաւ Տնօրնէքի արարողութիւնը: Օրհնուեցան Ս. Աթոռոյս բարիքները եւ երգուեցան Ս. Երնդեան եւ Մկրտութեան շարականներ: Նոյն արարողութիւնը կրկնուեցաւ մասանին, Դուռին, սեղանատան եւ ի վերջոյ խոհանոցին մէջ՝ ուր օրհնուեցաւ օրուան յատուկ հեթիսայի ճաշը:

● Կիր. 27 Յուն. — Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանի Զախակողմը գտնուող Ս. Ամաճնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Զօղ. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարիլուսեան:

— Նախատանակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● Բշ. 28 Յուն. — Ս. Յովհաննէ Կարապետի ծննդեան տօնին առթիւ, Ս. Պատարարք մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Թարանի Աջակողմը գտնուող Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Պատարարքը Զօղ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Եշ. 27 Դեկտ. — «Սապենա» Պեկնիքական Օգտնաւային Ընկերութեան կողմէ նէշընսի փաշէյս պանդոկի մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Բշ. 31 Դեկտ. — Երուսաղէմի Կառավարիչ Ն. Վսեմ. Անուար Նուսէյպի կողմէ, հիւրաբար Յորդանան այցելող Ալճերիոյ Քաղաքական Պրէրոյի Պետ Մուսամմատ Խէյտարի ի պատիւ, Նիւ Օրիէնթ Լաուսի մէջ սարքուած հաշկերոյթին ներկայ եղան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. և Տիար Կ. Հինգլեան:

● Գշ. 1 Յուն. — Ամանորի առթիւ, Ֆրանսական Ընդհ. Հիւպատոսի կողմէ, Սանթ Աճճ վանքին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Եր. 5 Յուն. — Արարական Զարթոնքի տօնին առթիւ, կէսօրէ առաջ, Հոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգլեան ներկայ եղան Զարթոնքի Հիմնադիր Իշխան Հիւսէյն Իպն Ալիի դամբարանին մօտ (Հարամ Եէրիֆի շրջափակը) կատարուած հանդիսութեանց և էվգաֆի տան մէջ սարքուած թէյասեղանին:

● Գշ. 8 Յուն. — Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ Ս. Իննդեան տօնին առթիւ, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս., ընկերակցութեամբ Տնօրէն Ժողովոյ Լսգշ. անդամաց, շնորհաւորութեան գնաց Ղպտոց, Ասորւոց և Հապէշաց Գերշ. Եպիսկոպոսներուն:

● Եր. 12 Յուն. — Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս., ընկերակցութեամբ Հոգշ. Տ. Դաւիթ Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգլեանի, շնորհաւորութեան գնաց Ս. Քաղաքիս նոր Մուհաֆըզ Վսեմ. Ֆատէլ Տալքամօնիի:

● Գշ. 15 Յուն. — Ծառի տօնին առթիւ, Եէյի ձարբաճ Թաղամասին մէջ կատարուած ծառի տնկման հանդիսութեանց և ապա Ապտալլան Իպն Հիւսէյն Ղպրոցին մէջ տրուած թէյասեղանին ներկայ եղան Հոգշ. Տ. Դաւիթ Վրդ. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Գշ. 16 Յուն. — Նորին վեհ. Թագաւորին կողմէ, Երուսաղէմ-Ամման նոր համբու բացման հանդիսութեանց ներկայ եղան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. և Հոգշ. Տ. Դաւիթ Վրդ.:

● Եշ. 17 Յուն. — Ս. Իննդեան տօնին առթիւ, Անթիլիասէն Ս. Աթոռ ժամանեց Մեծի Տանն Կլիկիոյ Կաթ. Ընդհ. Փոխանորդ և Լիբանանահայոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Խորէն Արքեպս. Բարոյեան, ընկերակցութեամբ Անթիլիասի Միաբան 5 Հոգշ. Հայրերու Գերշ. Սրբապանն ու իր հետևորդները բերելէ ետք իրենց մասնակցութիւնը մեր Ս. Իննդեան տօնակատարութեանց, կրօնական ապրումներով լիացած վերադարձան Անթիլիաս:

● Ուր. 18 Յուն. — Նախընթաց տարիներու նման, Ս. Իննդեան տօնին առթիւ, Իւրայէի զանազան քաղաքներէն մօտ 300 հայեր սահմանը անցնելով ժամանեցին Ս. Քաղաք և Ս. Իննդեան հոգեղմայլ արարողութեանց ներկայ ըլլալէ և Սրբավայրերու մէջ իրենց ուխտերը կատարելէ ետք լիացած հոգեղմ վերադարձան իրենց տեղերը Կիր. 20 Յունուարի երեկոյեան:

● Կիր. 20 Յուն. — Մեր Ս. Իննդեան տօնին առթիւ, Կ. ա. Ժամբ 11-12, հետեւեալ պաշտօնական անձնաւորութիւնները այցելեցին Պատրիարքարան. — Լատինաց Ամեն. Ս. Պատրիարքը, Ֆրանչիսկեանց Գերշ. Կիւթթաւը, Պապական Գերշ. Նաւիրակը, Ղպտոց, Ասորւոց, Հապէշաց և Յոյն-Կաթոլիկներու Գերշ. Եպիսկոպոսները, բոլորն ալ իրենց Միաբանութեան անդամներով, Անկլիքան Արքեպս. և Արաբ-Անկլիքան Եպս., Հայ-Կաթոլիկ Մեծաւորին փոխանորդը, Մարոնիթ համայնքի Պատր. Փոխանորդը, Լուսերականներու և Արաբ-Լուսերականներու Երէջները: Հիւպատոսական Մարմինն՝ Բրիտանական, Ամերիկեան և Սէուական Արաբիոյ Հիւպատոսները: Պետական ղէմքերէն՝ Երուսաղէմի նոր Վսեմ. Կառավարիչը, Արեւմտեան Յորդանանի Ընդհ. Ապահովութեան Պետը, Քաղաքապետը, Նոր և Հին Քաղաքի Ոստիկանապետները, Կրօնական Գործոց Գայմազամը և այլ բարձրաստիճան սպաներ: Այցելեցին նաև, Երուսաղէմացի Հայոց Մուխթարին զլիաւորութեամբ, պատուիրակութիւն մը տեղացի Հայերու և այլ ականաւոր ազգայիններ և օտար անձնաւորութիւններ:

● Գշ. 23 Յուն. — Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպս. և Տիար Կարպիս Հինգլեան Կառավարչատուն գացին, շնորհաւորելու Երուսաղէմի նոր Փոխ-Կառավարիչ Լուիֆի Պէյ Մուղրապին:

● Գշ. 30 Յուն. — Գահաթառանգ Իշխան Ապտալլահի ծննդեան առաջին տարեդարձին առթիւ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը շնորհաւորական հեռագիր մը յղեց Ամմանի Արքեպիս:

ՍԻՄԱ ՄԱՅՐԱՊԵՏ ՏՈՒՋԱՔԵԱՆ

Շաբաթ, 22 Դեկտ. 1962 ի այգաբացին, իր յաւիտենական հանգիստը մտաւ Ս. Աթոռոյ Մայրապետներէն Սիմա Տուղաքեան:

Հանգուցեալը ծնած է Էսկիշէհիր, 10 Մայիս 1898ին: Մայրապետ ընդունուած է 14 Դեկտ. 1948ին: Եղած է ծառայասէր ու մաքրակենցաղ Մայրապետ մը, և սակայն կարճ եղած է իր ծառայութեան շրջանը: Անողոք հիւանդութիւնը երկար տարիներ զինք զամած է անկողնին:

Սիմա Մայրապետի թաղման կարգը կատարուեցաւ նոյն օրը երեկոյեան ժամերգութեան ետք: Յուդարկաւորութեան արարողութեան նախագահեց Հոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ. և մասնակցեցան Միաբանութեան Հոգշ. Հայրերն ու ժառանգաւոր սաները:

Հանգիստ իր բարի հոգիին:

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՐ ԳՈՒՄԱՐՈՒԵՑԱԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 15ԻՆ, ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ 1961ԻՆ 669,000 ՏՈՒՐ ՆԱԽԱՐԱՐ Է
ԱԶԳԱՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԶԵՆԱԲԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հ. Բ. Ը. Միութեան 49րդ Ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցավ 15 Դեկտեմբեր 1962ին, Նիւ Եորքի Ռուզվելթ Պանդոկին մէջ, որ ներկայ էին 98 իրաւասու անդամներ՝ Գանատայէն և Ամերիկայի զանազան շրջաններէն: Ժողովին մասնակցեցաւ նաև Լիբանանի Շրջ. Յանձնաժողովի պատգամաւոր երգանան ու խմբավոր Տիար Համբարձում Պէրպէրեան, Պէյրութէն:

Հիւսիսային Ամերիկայի Արևելեան Թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Սիւն Արքեպս. Մանուկեանի ազօթքէն ետք, ժողովը բացուած յայտարարուեցաւ Միութեան Նախագահ և ժողովին Ատենապետ Տիար Ալեք Մանուկեանի կողմէ: Միութեան Հիմնադրներուն, հանգուցեալ բարերարներուն և անդամներուն յիշատակին նուիրուած յարգանքի խօսքէն ետք, Ատենապետը կարգաց 1962ի ընթացքին իրենց մահանացուն կնքած անդամներուն անունները, որոնք օգտակար ծառայութիւններ մատուցած էին ազգին և Բարեգործականին: Ժողովականները, ի յարգանս ամենուն յիշատակին, վայրկեան մը ոտքի կեցան:

Ընդհ. Տնօրէն Տիար Գրիգոր Կիրակոսեան ներկայացուց Ընդհ. ժողովի հրաւերը, յայտարարելով թէ անկէս իր առենին ուղարկուած էր արտասահմանի մեր բոլոր մարմիններուն և հրատարակուած՝ 22 թերթերու մէջ, արտասահման և Ամերիկայ: Ստացուած էին 1853 փոխանորդագրութիւններ, 2,250 քուէի ձայնով:

Նախագահը հրաւիրեց Տիար Տիգրան Պոյաճեանը որ Ատենապետի պաշտօնը կատարէ և սպա նշանակեց զանազան Յանձնախումբերու անդամները: Այս առեւտական գործառնութիւններէն ետք, Նախագահը կարգաց բովանդակալից ճառ մը: Ան ընդհանուր ակնարկ մը նետելէ ետք Միութեան կատարած ազգօգուտ ծառայութեանց վրայ, յայտնեց թէ անոր կեդրոնը Փարիզին Նիւ Եորք փոխադրուելէն ի վեր Բարեգործականը հսկայաքայլ վերելք մը ունեցած է: Տիար Մանուկեան իր այս յայտարարութիւնը հաստատեց պերճախօս թուանշաններով: այսպէս, 1940ին, նախ քան կեդրոնին Ամերիկա փոխադրուիլը, Միութեան հարստութիւնը 3,800,000 տոլարի կը հասնէր: Ասոր դէմ՝ ներկայիս այդ հարստութիւնը տոմարական արժէքով կը յանգի 11,000 տոլարի, իսկ իրական արժէքով՝ 14,000 տոլարի:

Նախագահը լայնօրէն անդրադարձաւ Միութեան կատարած նախախնամական դերին, Ամերիկահայ գաղութին առատաբանուն նուիրատուութեանց և Ամերիկեան օրէնքներու ընծայած դիրութեանց, որոնց շնորհիւ Միութիւնը այս երկրին մէջ վերանորոգուեցաւ, ուժեղացաւ և իր հարստութիւնը բազմապատկելով՝ անցեալ 21 տարիներու ընթացքին, կրցաւ իր հասոյթներէն աւելի քան 9,000,000 տոլար յատկացնել մեր ազգին կրթական, մշակութային ու խնամատարական կարիքներուն:

Միութեան նիւթական կացութեան այս ոգևորիչ պատկերը տալէ ետք, Նախագահը հանգամանօրէն բացատրեց անոր իրաւական գոյավիճակին և կանոնադրական պատշաճեցումներու վերաբերեալ հարցերուն մանրամասնութիւնները՝ Փարիզի անջատողական խմբակին դիրքը կեդրոնին հանդէպ համարելով անհունօրէն ցաւալի զրուագ մը մեր զմայլելի կազմակերպութեան տարեգրութեանց մէջ: Ան խստօրէն զատապարտեց կեդրոնի դէմ դատ բացող Փարիզի խմբակին արարքը, Միութեան և հայ ժողովուրդի գերագոյն շահերուն Ֆասակար գտնելով զայն:

Իր խօսքերը եզրակացնելով, Նախագահը խնդրեց որ ամէն անգամ իր հասկնալի վրդովուժը զօղէ և սրտի անդորրութեամբ կատարէ իր շինարար աշխատութիւնները, որովհետև ինչ որ ալ ըլլայ գատարարներն լինուր, Միութեան իրաւական վիճակին կամ կանոնադրութեան մէջ հիմնական փոփոխութիւն մը ընկնու վերջնական իրաւասութիւնը ունեցող միակ մարմինը այս Ընդհանուր ժողովն է, որ հարազատ ձայնը կը ներկայացնէ Բարեգործականի ամբողջ անդամակցութեան:

Ընդհ. Տնօրէն Տիար Գրիգոր Կիրակոսեան ներկայացուց Միութեան 1961 տարեշրջանի ընդարձակ Տեղեկագիրը, անկէ կարգաց կեդր. Վարչ. ժողովի յատուկ գլուխը և ամփոփելով սպաւորիչ տեղեկութիւններ տուաւ այս բարերար կազմակերպութեան կրթական ընդարձակածաւալ գործունէութեան՝ ինչպէս նաև մշակութային և խնամատարական ձեռնարկներու մասին:

Հաշուապետ Տիար Ս. Ատրուների կարգաց 1961 թ. հաշուական տեղեկագիրը, առաջիկա հարկ եղած բացատրությունները: Այս տարեշրջանին Միութիւնը ունեցած էր 802,000 տղարք ընդհանուր մուտք մը և իր ազգապահպանման ձեռնարկներուն յատկացուցած է 669,000 տղարք: Ժողովականները ի ձեռին ունէին 71 էջերէ բաղկացած Ընդհանուր Տեղեկագիրը և ամ. փոփոխմը Հաշուական Տեղեկագիրին, և անոնցմէ բաղադրուող ներկայացուած իրողութեանց ու թուանշաններուն մասէն կը հետեւէին և կը ստանային իրենց փափաքած լուսարարութիւնները:

Կեդր. վարչութեան Գանձապահ Տիար Զ. Դարակէօզեան, իր կարգին, անդրադարձաւ Միութեան 1961 տարեշրջանի հաշիւներուն և ամփոփ մէկ պատկերը տուաւ անոր արժեքաւորութեան թղթապանակին՝ տոմարական արժէքով և այսօրուան իրական արժէքով: Ժողովը գտնուանկութեամբ իմացաւ թէ, հակառակ անցեալ Մայիսին Սակարանին ունեցած անկումին, Միութիւնը դարձեալ չա՛նաւոր եղած էր՝ իր արժեքաւորութեան իմաստուն մատակարարութեամբ:

Հաշուէքնիչ Յանձնախումբի Ատենապետ Տիար Թ. Մարտիրոսեան յայտնեց թէ Յանձնախումբը Կեդր. վարչութեան հաշիւները քննած էր և զանոնք գտած՝ կանոնաւոր և ճիշդ:

Կէսօրուան զազարէն վերջ, ժամը 2.30ին, Ժողովը վերսկսաւ իր աշխատանքներուն: Կարծիքներու փոխանակութիւններ տեղի ունեցան Միութեան գործունէութեան զանազան կէտերուն շուրջ, սրտցաւ ժողովականներ մասնաւոր վայրերու յատուկ կարօտութիւններ մատնանշելին և ստացան Ատենապետին ընդարձակ լուսարարութիւնները: Այս խորհրդակցութիւններէն վերջ, Ընդհ. Ժողովը գնահատանքով և միաձայնութեամբ վաւերացուց Կեդր. վարչութեան Ընդհանուր և Հաշուական Տեղեկագիրները:

Ժողովականներուն խնդրանքին վրայ, Նախագահը մանրամասնօրէն ներկայացուց Միութեան իրաւական անձնաւորութեան փոփոխութեան աղբյուրներէն եւրոպայի Կեդր. Յան. նախադրոյին յարուցած դժուարութիւնները, սկիզբէն ի վեր, և պատկերացուց վէճին ներկայ վիճակը: Ընդհ. Ժողովը իմանալէ ետք տրուած լուսարարութիւնները, համոզուեցաւ թէ Կեդր. վարչութիւնը ամէն ջանք թափած էր Միութեան կանոնադրին հետ կապ ունեցող հարցերը քննելու և լուծելու համար Բարեգործականի շրջանակին մէջ, խաղաղութեամբ և փոխադարձ հասկացողութեամբ, բայց Փարիզի խմբակը դիմած էր Լողանի արդարադատութեան: Ապա, Ժողովը միաձայնութեամբ որդեգրեց բանաձեւ մը, որ Փարիզի անջատողական խմբակին ա. բարբը խտտօրէն կը դատապարտէ և իր անվերապահ հաւատարմութիւնը կը յայտնէ Կեդր. վարչութեան՝ ստեղծուած ցաւալի վէճին կապակցութեամբ իր առած խոհմ ալլ հաստատ բայլերուն համար:

Նախագահ Տիար Մանուկեան խօսքը տուաւ Լիբանանի Շըջանակի Պատուիրակ Տիար Պէրպէրեանին, որ բաւ թէ Լիբանանի Շըջ. Յանձնաժողովը աններելի կը գտնէ Եւրոպայի Յանձնաժողովին դատարան դիմելու արարքը և թէ Բարեգործականի Կեդրոնին Ամերիկե գտնուիլը օրհնութիւն մը կը նկատեն մեր բոլոր կաղմակերպութիւնները: Ան հիացում յայտնեց Կեդրոնի կատարած հոյակապ գործին և Ամերիկահայերուն ըրած զմայլելի զոհողութեանց համար: Տիար Պէրպէրեան իր խօսքը վերջացուց Լիբանանի Շըջանակին անվերապահ հաւատարմութիւնը յայտնելով Կեդր. վարչ. Ժողովին:

Գաղտնի քուէարկութեամբ, Ընդհ. Ժողովը վեց նոր անդամներ ընտրեց իրենց պաշտօնավարութեան շրջանը աւարտած հինգ հոգիի և հրաժարեալ մէկ անձի տեղ: Ընտրեալ ան. զաներն են՝ Տիար Զ. Դարակէօզեան, Տ. Պոյաճեան, Բ. Տօրեան, Ե. Աղաճանեան, Թ. Տէր. տէրեան և Օ. Պետրոսեան:

Կարծիքներու լայն փոխանակութիւններէ, առաջարկներէ և թելադրութիւններէ ետք, Միութեան ընդհանուր գործունէութեանց շուրջ, Ուղերձներու Յանձնախումբին կողմէ Տիար Ա. Փալատեան Ժողովին ներկայացուց գնահատանքի և շնորհակալութեան բանաձեւերը:

Երեկոյեան ժամը 6ին, Նախագահը փակուած յայտարարեց Զ. Բ. Ը. Միութեան 49րդ Ընդհանուր Ժողովը:

Մ. Գ.

تصديرا - بطريكية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النافذة رئيس الاساقفة هايكازون أبراهاميان
تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ١
يناير ١٩٦٣

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Archbishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

**«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԻՆԵԱԼ,
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Երևանի Պետական Մատենադարանէն ստացանք. —

- ա) Վարդ Մաեսոցի — Կորյուն: Երևան, 1962, էջ 175:
- բ) Մեսրոպ Մաեսոց — Խմբք. Աշոտ Հովհաննիսյան: Երևան, 1962, էջ 305:
- գ) Քննութիւն Բնութեան Մարդոյ եւ Նորին Յաւոց — Գրիգորիս: Երևան, 1962, էջ 267:
- դ) Մատենադարան — Գ. Վ. Արզարյան: Երևան, 1962, էջ 86:
- ե) Նոյնին Անգլերէնը:

Մաեսոց — Զ. Տպագրթ.: Հրատ. և Նուէր Ս. Յակոբեանց Տպարանի: Երուսաղէմ, 1961, Անժելա — Խորէն Այվազեան (Նուիրատու): Պէյրութ, 1960, էջ 117: [էջ 621:

Թնդանօրի Միսեր — Հեղինակ և Նուիրատու ըստ Նախորդին: Պէյրութ, 1959, էջ 144:
Բաց Նամակներ Հայապահպանման եւ Այլ Հարցերու Շուրջ — Գ. Զարմայր (Նուիրատու): Փարիզ, 1962, էջ 14:

Խոհեր — Անդրանիկ Անդրէասեան (Նուիրատու): Պէյրութ, 1961, էջ 256:

Կիրակոս Գանձակեցի Պատմութիւն Հայոց — Կ. Ա. Մելիք-Օհանջանյան: Նուէր Կայծակ Սրկ. Մահտեսեանէ: Երևան, 1961, էջ 424:

Ընդարձակ Բառարան Անգլերէնէ-Հայերէն — Մեսրոպ Կ. Գույումճեան: Նուէր Գ. Կիւլ-պէնկեան Հիմնարկէն: Գահիրէ, 1961, էջ 1416:

Կանոնակարգ եւ Վարժութիւն Փոխասաց Մանկանց — Յովսէփ Գ. Պըտլլիկեան (Նուիրատու): Բոթանպուլ, 1961, էջ 688:

Սիւման — Տարեգիրք Հայ Աւետ. Գուէճի — Գ. Տարի, 1961-62: Պէյրութ, էջ 87:

Սկիզբն Երկանց (Վիպակ) — Յարութիւն Զատկի (Դօշ): Պէյրութ, 1962, էջ 82:

Նոր Ստացուած Մագալարեայ Յայտնուութ Մը Լոնդոնի Բրիտանական Թանգարանին Մէջ — Մեսրոպ Վ. Գրիգորեան (Նուիրատու): Հատուած «Հանդէս Ամսօրեայի» Հոկտ. — Դեկտ. 1961ի թիւէն:

Ամերիկահայ Արձագանգ — Յուշամատեն Նուիրահաւաքի ի նպաստ Վիեննայի Միթլար-եաններու: Նուէր Փրօֆ. Մանասէ Կ. Սեակէ:

AN INTRODUCTION TO THE CERAMICS OF TRES ZAPOTES. Veracruz, Mexico.

C. W. Weiant, Washington, U. S. A. 1943, pp. 144 + 78 plates.

CERAMIC SEQUENCES AT TRES ZAPOTES. Veracruz, Mexico. Philip Drucker, Washington, U. S. A. 1943, pp. 155 + 65 plates.

CERAMIC STRATIGRAPHY AT CERRO DE LAS MESAS. Veracruz, Mexico. Philip Drucker, Washington, U. S. A. 1943, pp. 95 + 58 plates.

THE TRUTH ABOUT THE JOHN BIRCH SOCIETY — Richard Vahan (presented by the author). New York, A. Macfadden Book. 1962, pp. 144.

ARMENIAN NATIONAL SONGS — 2nd Edition. Prepared and presented by the Central Executive of the A. Y. F. of America. Boston, 1962.

NATURALISM AND THE HUMAN SPIRIT — Edited and presented by Yervant H. Krikorian. New York, Columbia Univ. Press, 1959, pp. 397.

MY HAMLET — Hovhannes Pilikian (presented by the author). Book One. Beirut, Atlas Printing House, 1961, pp. 30.

MESROB MASHTOTZ — The Great Vartabed. Rev. Arten Ashjian (presented by the author). U. S. A., 1962, pp. 32.

LE SENSATION CREE LA VIE — 2é Edition — Charles L. Mayer (présenté par l'auteur). Paris, Librairie Marcel Rivière & Cie., 1960, pp. 166.

ST. JACQUES LE MINEUR — Premier Evêque de Jérusalem. Jérusalem, Edition de la Revue «LA TERRE SAINTE». 1962, pp. 103.

(Շարունակելի)

1963-ի «ՍԻՈՆ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԵՐԱՍԱՊԻՔԻՆԵՐ

Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան՝ Պողարեան Գրատան (Հալէպ),

Տիար Հարօլա Աղամեանին (Տօրքէսթըր),

Հոգշ. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարիլուսեան՝ Տիար Մովսէս Խաչիկեանին (Նիւ Ճըրզի),

Հոգշ. Տ. Շահէ Վրդ. Աճէմեան՝ Օր. Մեղինէ Գովանճեանին (Պրիւքսէլ),

Հոգշ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեան՝ Տիար Նազար Նազարեանին (Թէհրան),

Հոգշ. Տ. Դաւիթ Վրդ. Սահակեան՝ Տիար Վահան Սահակեանին (Կալիֆա),

Հոգշ. Տ. Գեղամ Արդ. Զաքարեան՝ Տիար Յակոբ Զաքարեանին (Պէյրուսթ),

Հոգշ. Տ. Վահէ Արդ. Իգնատիոսեան՝ Հոգշ. Տ. Եղնիկ Արդ. Բալայեանին (Անթիլիա),

Հոգշ. Տ. Կամիտա Արդ. Պատուէրեան՝ Հոգշ. Տ. Վարդան Վրդ. Տէմիրճեանին (Աթիլիա)

Ուրարակիր Տրց. Յովհաննէս Այվազեան՝ Տիար Յարութիւն Այվազեանին (Պէյրուսթ),

Ուրարակիր Տրց. Միհրան Յովհաննէսեան՝ Տիար Յարութիւն Զմբուսեանին (Թաւրիզ),

Տիար Մուրատ Մանուկեան՝ Տիար Միհրան Գալպիեանին (Լոնտոն),

Տիար Մովսէս Ճանոյեան՝ Տիար Յակոբ Ճանոյեանին (Արևմտ. Գերմանիա),

Տիար Յակոբ Թաղարեան՝ Տիար Նշան Առաքելեանին (Աղեքսանդրիա),

ԲԵՐՂԵՆԻՔԻՆԵՐ

Արթ. Տ. Գրիգոր Քչյ. Աւագեան՝ Տիար Յակոբ Յակոբեանին (Լոս Անճէլըս),

ԱՄԲԱՏԻՆԵՐ

Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զղջանեան՝ Տիար Երուանդ Մանուկեանին (Հալէպ),

ՊԱՊՏԱՏԻՆԵՐ

Տիար Լևոն Յովհաննէսօֆ՝ Տիար Սահիան Յովհաննէսօֆին (Լոնտոն),

Ս. ԷԶՄԻՍՏԻՆԵՐ

Գերշ. Տ. Հայկազուն Արքեպս. Աբրահամեան՝ Տիար Հայկ Օհաննէսեանին (Գահիրէ),

Տիար Անուշաւան Սիմոնեանին (Պէյրուսթ),

ՓԱՐԻՔԻՆԵՐ

Գերշ. Տ. Սերսիք Արքեպս. Մանուկեան՝ Տիար Արշակ Սարգիսեանին (Ֆրէզնօ),

Տիար Մարութ Յովհաննէսեանին (Մօնթէվիաթօ),

Հոգշ. Տ. Ներսէս Վրդ. Բաղուճեան՝ Տիար Սարգիս Բաղուճեանին (Պէյրուսթ),

ՀԻԼՍ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՆԵՐ

Հոգշ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեան՝ Տիար Սարգիս Ենիգոմշեանին (Անթիլիա),

Հոգշ. Տ. Կիւրեղ Վրդ. Գաբիկեան՝ Տիար Միխիլ Պաբիկեանին (Նիւ Եորք),

Արթ. Տ. Վարդան Քչյ. Աւագեան՝ Տիար Տիգրան Պաղգալեանին (Նիւ Ճըրզի),

Արթ. Տ. Արաէն Քչյ. Աշճեան՝ Տիար Յակոբ Յարութեանին (Ֆրէզնօ),

Տիար Հայկ Մարտիրոսեան՝ Տիար Արսէն Հոդկրոզեանին (Ֆլօրիտա),

Տիար Պետրոս Գոնճոյեան՝ Հոգշ. Տ. Սմբատ Վրդ. Լափաճեանին (Լոս Անճէլըս),

Տիկին Աննա Ուիլիամսօն՝ Տիկին Սուլթան Եսսուֆեանին (Ամերիկա),

Օր. Խանըմ Սարգիսեան՝ Տիար Մարտիրոս Գաբրիէլեանին (Սան Ֆրանչիսկօ),

Ֆրէզնոյի Հանրային Մատենադարանին,

Ֆրէզնոյի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ Մատենադարանին